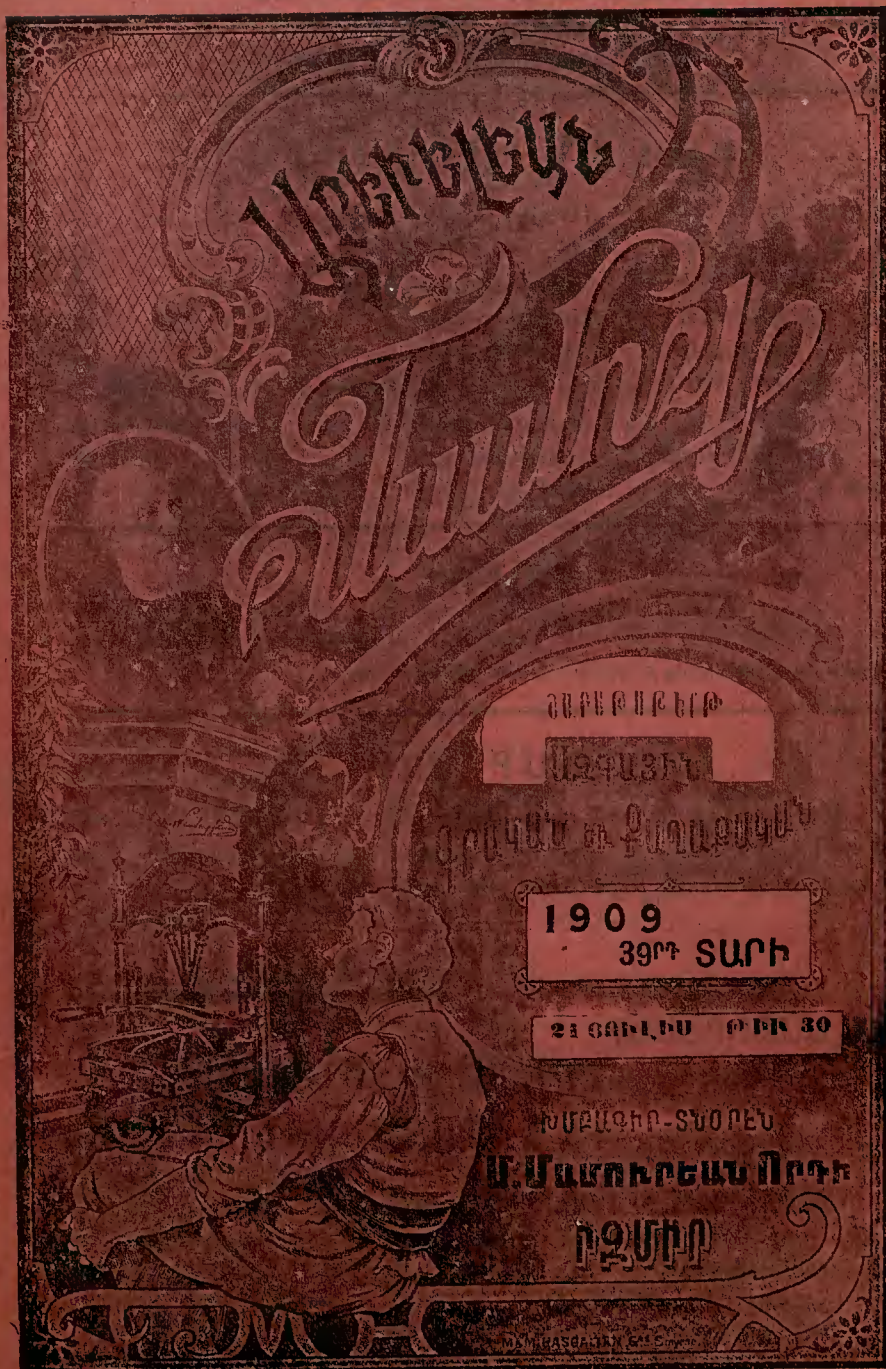

ԱՅԼ ԵՒՍ ՄԻ՛ ՎԱԽՆԱՔ ԾՈՎԱԽՏԷ ZOTOS ZOTOS ZOTOS

ՄԳՍՆԶԵԼԻ ԴԱՐՄԱՆ ՄԸ

Ամեն ղեղարաններու մէջ փնտնեցե՛ք

ԲՈՎ ԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՒՐՀԱՆ	Ճերմակ ու Սեւ	697
Ս. Ս. ՍԱԳԱԵԱՆ	Կին, Կին, Կին.	699
Հ. ԿԱՌԱՎԱՐԻԶԵԱՆ	Հայ. Եկեղեցւոյ Դերը	701
Վ. ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ	Արծիւն ու Օձը	705
Վ. Դ. ԹԱՇՃԵԱՆ	Արիւնին Հրդեհը	707
Կ. ՆԱԻԱՍԱՐԴ	Թաւուշը եւ Գրաֆն. Մայիսը-Համիսի Օրով	710
Դ. ՎՐԴ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ	Հայկաթի Եկեղեցիին Ձեռ. Հնութիւնները	717
Յ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ	Առաջարկս	720
ԽՄԲ.	Եօթնէկի Լուրեր	720

ԾԱԽՈՒ Է

Սինկէրի չգործածուած կարի մեծ մեքենայ մը, նպաստաւոր գինով, փափաքողք դիմեն Խմբագրատունս:

ԽՄԲ. ԱԶԴ

Մեր գործակալներէն եւ քաժանորդներէն կ'խնդրենք որ հաճին իրենց ատկախ մնացած հաշիւները ժամ առաջ կարգադրել, նկատելով որ տարուան վեցամսեայ շրջանը վերջացած է:

ՄՕՏԵՐՈ ԼՈՅՍ ՎՏԵՍՆԵՆ

Մ. ԱՍՈՒՐԵԱՆԻ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԸՆՀ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Ա. ՀԱՏՈՐ

ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ ՄԷՋ ԿԸ ծախուին ամեն տեսակ գիրքեր, մեր ընթերցողներու մասնաւորապէս կ'յանձնարարեմք

Մ. Մամուրեանի

Հայկական Նամականին	Դին	10 դր.
Անգլ. Նամականի կամ Հայու մը ճակատգ.	»	20 »
Սեւ լուին մարդը	»	7 »

ROYAL EXCHANGE ASSURANCE

FIRE OFFICE

A. D. 1720

C. WHITTALL & CO

GENERAL AGENTS

Smyrna

ՌՈՅԱԼ ԷՔՉԵՆՑ

ԱՄԵՆԱՀԻՆ և ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ԱՆԳԼԻԱԿՈՆ
ԱՊԱՀՈՎԱԴՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՇՐԴԵՇԻ և ԿԵՆԱՑ

Հիմնեալ 1720 ին Ի ԼՕՆՏՈՆ

Գոյք ընկերութեան 5,000,000 Անգլ. սակի վճարեալ ապահովա
գրեալնրու 2720£ 42,000,000 Անգլ. սակի:

ՇՐԴԵՇԻ ՃԻՒՂ

Ռօյալ Էքճէնճ Անգլիական ընկերութիւնն կ'ապահովագրէ հրդեհի
դէմ ամեն տեսակ կալուածք, կարասիք և Ապրանք նոյառատաւոր պայ-
մաննրով:

Ընկերութեան սկստունքն է փնտուց անմիջական և արդար հատուցու
ծրելու տարուան կամ աւելի ապահովագրութեանց համար յատուկ
շեղշ յը կ'արուի:

ԿԵՆԱՑԻ ՃԻՒՂ

Ընկերութիւնն ամենանպաստաւոր պայմաններով կ'ապահովագրէ.

1⁰ Աւերող կեռակի տնոյնրեան վրայ.

2⁰ Խառն Ապահովագրութիւն

3⁰ " " եւ կրկին դրամագոյնի

4⁰ Տղոց օժտի դրամագոյնովալ եւ ալ պարտաններով.

5⁰ Ընկերութեանը ապահովագրութիւն

Աւելի մանրամասնութեանց համար գիմել ընդհանուր գործակալնե-
րու Զմիւռնիոյ և շրջակայից Ի Ֆրանկաց լծալ գրասենեակները.

C. WHITTALL & CO

ընկել պատուիրակին C. O. OSCAN

Փոխ-Գործակալ

ԶԱՐԵՀ Ռ. ՈՍԿԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՐԹԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐԱՆ

ԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱՃԻՂ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՐԹԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐԱՆ

ՅԱԿՈՐ ՊՈՍԹԱՆՃԵԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԱՐԽԱՊՐՈՒԹԻՆՆԵՐԷՆ Կ'ԳՆՈՒՄԻՆ ԱՅՈՒՄ ԻԳՈՐԻ ՍԱՆՆԱԾԻՂԻՆ ՎԷՂ, ՈՐՈՇ
ԽԱԿ ԵՐՐԱՅԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆՈՐԻՆԱԿ ՏԵՍԱԿՆԵՐ ՂԵՐԱՎԱՆՈՐՈՇ,

ՄԵՏԱՔՍԷ ՇՐՋԱՂԳԵՍՏՅՈՒՆԵՐ

ՊԼՈՒՋԻ ՀԱՄԱՐ ՏԵՍԱԿ ՏԵՍԱԿ ՄԵՏԱՔՍԵԱՅ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐ
ԳԼՈՒԽԻ ՄԵՏԱՔՍԵԱՅ ՍԱԼՓԱՆԵՐ, ՄԵՏԱՔՍԵԱՅ ԹԱՇԿԵՆԱԿՆԵՐ

ԳՈՋՄԻՐՆԵՐ, ԶՈՒՀԱՆԵՐ, ԳՈՐԳԵՐ,

ՍԷՏՃԱՏԵՆԵՐ ԵՂՆ. ԵՂՆ.

Կ'արժէ աչքէ անցնել ինչ որ իրապէս գրաւիչ է՝ սակայն ո'չ սոսի

NATIONAL UNION SOCIETY LTD.

ՈՐՈՒ ԳՈՐԾԸ ՓՈՒԱՆՑՈՒԱԾ ՈՒ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԱԾ Է
PHOENIX ASSURANCE COMP. LTD. Է

ԼՈՂՏՈՆ ԶԱՍՏԱՏՈՒԱԾ 17 ՏԵՐԵՆ

ՀՐԴԵՀԻ ՃԻՒՂ ԴՐՍՄԱԴԼՈՒԻ ԵՒ ՊԱՀԵՍՏ	Անգլ. Ոսկի
ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՍՈՑԹ	4,500,000
ՄԻՆՁԵՒ ԱՅՍՕՐ ՎՃԱՐՈՒՄԸ ՎՆԱՍ	1,500,000

ՆԵՐՈՒ ՓՈՒԱՐԷՆԸ ԱԻԵԼԻ ՔԱՆ 30 000 000

Հանրամասնօր այս ընկերությունը 1893 թ. միակ POLICE
մը ստորագրեց 3,474,030 անգլ. ոսկիի համար եւ իբր ա-
պահովագրին ստացաւ Անգլ. ոսկի 33,821, ինչ որ միակ
POLICE-ով մը կնկնուած ապահովագրություններու մէջ ան-
նախընթաց պարագայ մըն է:

Այս ընկերությունը ՀՐԴԵՀԻ ԴԷՍ կ'ապահովագրէ ամեն
սեռակ շենիեր, ապրանք, կարասիք եւն. նպաստաւոր
պայմաններով:

ԸՆԴՀ. ՆՕՐԵԱՅՈՑՈՒՅԻՉԻ ԷԶԱՄԵՐ

L. և L. ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ

ԷՆՔԷՐՆԱՍԻՕՆԱԼ

(L'Internationale)

ՄՈՒԱՅԻՆ ԱՊՍՏՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՏԻՒՍԷԼՏՕՐՓ

Ընկերութիւնս ծախային արկածներու դէմ տալահովադրութիւննե-
կ'ընդունի, ամեն տեսակ ապրանքներու վրայ, խիստ նպաստաւոր գիներ
ով և պայմաններով:

Իգմիքի ընդհ. ներկայացուցիչը

Ա. և Ա. ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ

Լօնս Կոստանդ Սիւրխուսեան Թիւ 11, 12, 13:

ԸՆԴՀՈՒՊ

ՄԱՅՐ
ՊԻՏԻ
ԸԼԼԱՔ

Երե այո, յիւեցեք քե գործածելով

ԷՍԻԿԼՍԻՈՆ ՍՔՐԹԸ

որ պատրաստուած է մօրիւ ձկան իւղով, կիրի եւ սօսայի հիքօփօսֆիքով, ապահովապէս պիտի ազատիք ամէն տեսակ ցաւերէ եւ ամէն տեսակ տկարութիւններէ, որոնց պիտի ենթարկուիք հակառակ պարագային:

Այսպէս, ձեր մարմինն ու միտքը լաւ վիճակի մը մէջ պիտի պահեք, ձեր ջիղերը պիտի զօրացնեք, ծննդաբերութեան մեծ օրը հասնելուն, առողջ, առողջ եւ բարեկազմ ու գեղեցիկ մանուկ մը պիտի ծնանիք, որով պիտի կրնաք պարծիլ:

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
ԲՈԼՈՐ
ԴԵՂԱՐԱՆՆԵՐԸ
ԵՒ
ԲՈԼՈՐ
ԴԵՂԻ

ՄՅԵՐԱՆՈՑՆԵՐԸ

Միշտ պահանջեցէք այս դեղը սոյն «Զկնորսը» մարեայով որ էմպլոսիօն Մօփին յատուկ է:

ԱՌՈՐԺԱԶՍՄ, ԴԻՒՐԱՍԱՐՍ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
ԲՈԼՈՐ
ԴԵՂԱՐԱՆՆԵՐԸ
ԵՒ
ԲՈԼՈՐ
ԴԵՂԻ

ՄՅԵՐԱՆՈՑՆԵՐԸ

ESTABLISHED 1782

PHOENIX ASSURANCE COMPANY L^D OF LONDON

Դրամադրութիւն և պահեստի
գրումը Ա. Ո. 4,500,000 Տո-
րեկան հասոյթ Ա. Ո. 4,500,000

«Ֆէնիքս» 122 տարեկ
վեր հիմնուած սոսկ հրդեհի ապա-
հովարութեան Ընկերութիւն մ'է
և ցարդ հասուցած է տասել բան
27,000,000 Ա. Ո. ֆնասուց հա-
մար:

«Ֆէնիքս» կ'ապահովարէ
հրդեհի վեճ շէնք, կարասիք և ապ-
րանք յոյժ նպաստաւոր պայմաննե-
րով, Դիմել առ

Վաղոր Ընդհ. Գործակալ
Իզմիրի և Գաւառաց

F. BLACKLER

ROYAL EXCHANGE ASSURANCE BRANCHE MARITIM ETABLI A LONDRES EN 1720

Մոզային Ապահովարական Ընկ.
խիտ նպաստաւոր պայմաններով:
Մասնաւոր պայմանադրութեամբ մը
ընկերութիւնն կ'ապահովար նաեւ
կրակի արկածներ, 40 օրուան պո-
մանաժամով մը սթեբանոյնքու
(Docks) մէջ ինչպէս յԱնգլիա
նոյնպէս և զխաւար տօքերու մը
ինչպէս Մարսելլի, Հավրի, Հաւէ
պորթի ևն. ևն.:

Իզմիրի ներկայացուցիչ

F. BLACKLER

21 ՅՈՒԼԻՍ 1909

ԹԻԻ 30

ՃԵՐՄԱԿ ՈՒ ՍԵՒ

Հակառու թիւններու երկիրն է Թուրքիա:

Այս տխար նոր չէ, վաղուց ի վեր՝ Թուրքիոյ հողին վրայ ծնիլ և ապրելու դժբաղդութեան սահմանուած էակը, վարժուած է երէկուան տեսածին զլիտլին հակառակը որ մը վերջ տեսնելու, կամ լաւ լինելու ու սորվածին ներհակը ժամ մը վերջ վայելելու:

Սկզբունքներն անգամ արեւու պէս պայծառ, ընդունուած, ընդհանրացած, օրէնքի տեղ սնցած, կ'փոխուին այս կլիմային տակ:

Արդարութիւնը՝ սոսկ գտնուի մը, շնորհի, Թուրքիկ բառ մը կ'նկատուի:

Ճշմարտութիւնը խորութիւ, երեւոյթական, անտեսանելի անիրականութիւն մը, որ բառարաններու մէջ լոկ կրնայ գոյութեան իրաւունք ունենալ:

Օրէնքը, կանոնը տաճական թելեր՝ որոնք քաշելով, քաշքշելով կ'երկարին և երրին կ'կտարին, բայց հանդոյցներով կտրելի է դարձեալ միացնել, և որքան շատ ըլլան հանդոյցները այնքան աւելի յարկ ու պատիւ կ'ունենան:

Տարիէ մ'ի վեր յուսացինք որ ամեն բան որոշ ուղղութեան, հաստատ հիմի և բնորոշիչ հանգամանքի մէջ պիտի ձուլուի ու մանէ:

Տարին շատ շուտ անցաւ, մանաւանդ Կիլիկիայի արհաւիրքը, շատ արագ սահնցուց լրացող սահմանադրական տարին վերջին ամիսները, բայց ուր որ կ'զանուէինք սահմանադրութեան հոգուովն, զրեթէ նոյն տատիճանին վրայ քամուած կ'սպասենք որ պէս զի երիտասարդ Թուրքիան սկսի բանի մը քայլ ևս առնել զէպի վեր:

Պահ մը կ'սկսինք յուսալ, սիրտ ու ոգի առնել, բայց վաղը յուսախարութիւնն է որ կ'հասնի վրայ:

Այսօր կ'խոստանան, վաղը ետ կ'առնեն արուած խոստումը, այսօր հրաման մը կ'որձակեն որմէ կ'սկսիս յուսալ, վաղը այդ հրամանին հակառակը կ'որոտի:

Եւ ինչ կ'ընէ Օսմ. Խորհրդարանը շուրջ 9 տոմսներէ ի վերս
Մեծ գործերս կ'քուէարկէ ծանրակշիռ օրէնքներ, կ'շինէ տխար օրինադիժներ:

Մամլոյ ազատութիւնը կ'կաշկանդէ, հաւաքումները կ'արգիւէ, ընկերակցութիւնները կ'մերժէ, վարկերը կ'սեղմէ և բարեբեկորագումներ կ'պահանջէ:

Եւ ասոնք, ինչպէս կ'տեսնէք, մեծ և ծանրակշիռ գործեր են:

Բայց ամենէ գեղեցիկ ուարագան Ատանայի Պատերազմական Ատեանին գէմ արուած որոշման և ջարդին պատճառ տուող մեծաշուքներու ձերբակալման հրամանին առթիւ երիտասարդ յորջորջ. ուող երեսփոխաններու առարկութիւնն է, իբրեւ գլուխ գործոց մը արդարութիւն, ճշմարտութիւն, հաւաքարութիւն, եղբայրակցութիւն, համերաշխութիւն բացաղանջողներու, որոնք օրակարգի մէջ զնելու համար ձիգեր կ'ընեն և կ'վիրաւորեն ամբողջ ազգի մը արժանապատուութիւնը, որու հետ «եղբայր ըլլանք»ի քարոզներ օր մ'առաջ կ'պոռային:

Էհ, այս եղա՞ւ միթէ, աղնուաշուք երեսփոխան փաշաներ, պէյեր, էֆէնտիներ:

Բայց այնքան բարի ենք մենք Հայերս, որ դարձեալ կ'ներկնք անոնց, շուտով մը կ'մոռնանք և պատճառները կ'փնտռենք այս հակասական ընթացքներուն:

Ես ալ ամենուն պէս ահա քանի մ'օրէ ի վեր պատճառը կը փնտռեմ գլուխ ճաթեցնելու աստիճան և այսօր ուրախ եմ բաց ճակտով ըսելու թէ գտայ զայն, այո՛ գտայ, քանի մը երեսփոխաններու այս հակասական ընթացքին և 20,000 զոհեր չիկան ըսելով ծաղրողներու և հեղողներու՝ հոգեբանութեան բուն շարժառիթը:

Տա՛քը . . . :

Ո՛հ, այս օրերուս անհանդուրժելի տաքը, որ քեզի՝ ըսել ուզածէդ տարբեր բաներ ըսել կուտայ և մտածածէդ՝ մզոններով հեռու երիշ մտածումներու կ'մղէ:

Տա՛քը . . . :

Բայց անտանելի է այն պարզապէս, չքաշուելիք, չճնչիլիք:

Եւ եթէ մեր Օսմ. Երեսփոխանները անհեթեթ, անհարկի, հակասական, վիրաւորիչ, անարդական բաներ ըսեն, պէտք է ներկնք անոնց, որովհետեւ իրենց կամքէն անկախ պատճառ մը կայ. տաքը:

Եւ այս ամեն անպատեհութեանց պատասխանատու նախարարապետն է, որ չի փակեր երեսփոխանութիւնը և անոր նիստերու գաղաբումին իրատէն չհաներ ժամ առաջ. արդեօք ի՞նքն ալ կ'ախորժի երեսփոխաններու այս անմարտելի gaffերէն, ո՞վ գիտէ, անլնդունելի չէ այս գաղափարա ալ, չէ՞, բայց որովհետեւ լաւատես մարդ մ'եմ, չեմ ընդունիր այս պարագան, ի բաց կ'վանեմ զայն և կուզեմ որ նախարարապետը հայերու բարեկամ նկատեմ, իր խոստումներուն զերի և իր պատիւին նախանձախնդիր:

Ուրեմն ուրիշ բան չմնար ինձի, եթէ ոչ մաղթել որ ժամ առաջ խորհրդարանի փակման իրատէն ելնէ և աշխատութեան տակ ճնշուած մեր երեսփոխանները շունչ առնեն:

Տաք է, տաք:

ՆՈՒՐԶԱՆ

ԿԻՆ, ԿԻՆ, ԿԻՆ,

(ԿԱՊ ՄԸ ԴՈՒՆ ԿԱՐԾԻՔՆԵՐՈՒՄ ԿՈՒՆԵՆ)

ԹԷՈԴԻԿԻՆ

* * *

Մի՛ միայն սիրոյ «խարքա»ն զծող մեղական մի կարկին:
 Ստուե՞րք թե բուն մարմնացունք երկնաքնակ հեշտակին:
 Ժիր անոսք քրքուն սիրս - ջուրակին:
 Անեմախ բոցը սիրոյ խարոյկին:
 Խցականը սիրոյ արուակին:
 Բուն անունը սիրոյ մասնուակին:
 Դոզմոռոյց առաքաւսք՝ սիրս հաւակին:
 Մեկեղունկ փոքր ճեղքակի կրակին:
 Աղուաշոյս փարոսը սիրոյ աշտարակին:
 Ցեցը այրեռն փակին:
 Անսարքեր հանդիսաւսը կեանքերու փրսակին:
 Արդեօք ազոսւնք թե սոխակը ընթանեկան վանդակին:
 Եղեմի նկարը ծածկոյ ապակին:
 Ծիծաղը սարփակի աշակին:
 «Թօնեօլիսա»ն հեշտակի պսոսակին:
 Սնդուտ՝ սնար՝ որուն վրայ սիրոյ գինովներ կը պառկին:
 Զինց աւազան՝ որուն վերեւ պստակներ-իւրեւ ուռի-կը հակին:
 Կեղծ հեղուկը՝ վաշերումի պապակին:
 Մսից տունը կեանքի սափակ պանդոկին:
 Մե՞ղրք թե մեղրամունը սիրոյ փեքակին:

Ձէ՛, սուր խայթոցը մեղրակէրս պիծակին:
 Մեջի արձիւնը՝ մանչորակ գնդակին:
 Նայիչ ուզողը արանց բռնէ բազկերակին:
 Մեծ խուզարկուն արանց սերէն աւելի սսակին:
 Արուաբաղձ խայտի՛՛սը սիրոյ քառոս պուրակին:
 Իր քնոյթով յանախ չի՞ ննանիր վագրի մասակին:
 Ջերմաչափը այրերու յարգին ու վարկին:
 Խախտոս սիւնը՝ անօթխածուքեան ամբաստակին:
 Հեղինակը՝ կեղծիքի գունափոփոխ դիմակին:
 Մշտե՛ր շեզուակը՝ Սիրոյ խոշոր կոչակին:
 Դազանագոռուսը՝ այրերու կասողձ փոհակին:
 Արմաշ կամ Այդուր, սարփախնդիր ուխտագնա՛ցն է ան, հար-
 ցոյցե՛ք... Հարմակին:

* * *

Զուրբերնին մօտ է պաշիկին, ձեռքն աչ ապսակին:
 «Մե՛ղս» մը իսկ չքաղն է սիրոյ դժբաղդ նահասակին:
 Քանի՛նէր խաբուող՝ շեզուէն այդ անպիւտուր քուրակին:
 Հոգի տուողներ շա՛ս՝ ծերակապէն բռնէ մինչեւ անոր կօշիկին:
 Յիւսարներ բոլոր շուրբերնին դպցունե՛լ ուզող այդ քունաչի
 բաժակին:
 Երբ «սպոր» է, զարմանի՛ք, կը ներեմք քե՛նր խաբուանք իրմե՛
 կրկին ու կրկին:
 Երբոր մեռնի, ի՛նչ խեղճեր կան՝ սախունէր պարսպոյ անոր
 յիշատակին:
 Կեանքիդ մեջ քիչ կը հսկողայիս սիրտով ու սիրով շիտակին:
 Ինքզինքն ուղղեղու համար՝ սպասեղու է... ծռագոսկին:
 Ամենքը մեկ ջուրով են լուսացում, ի՞նչ կը նայիս բարակին:
 Ստամոքսին համար՝ ասանոցն իսկ կը հաշուէ, արդուզարդին
 համար արժե՛ք չունի ոսկին:
 Մի ուղեր չափն ատենէ իր միտքի մակարդակին:
 Ժպտեցա՛ւ իրեն, մի բացուիր աչ, ապաւե՛կ նահակին:
 Այ՛լը «քիսնիսք»ին է, երբ մասը դնէ դաշնակին:

* * *

Բարբալանք. — Տակը նայիչ վերակին:
 Կեղաւոր՝ ննան պոռնիկին,
 Կամ աննեղ՝ ննան սաստակին,
 Բոլորն աչ արժանի՛ք ընէ Լասուած իր «փառաց պսակ»ին... —

ՍՏԵՂԻՍ Ս. ՍՏԵՂԵԱՆԸ

ՀԱՅ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԴԵՐԸ

Հայ ազգը ազատութեան օրերուն փութով ձեռնարկեց վերականգնելու իր հոգեւորական խախտուած աթոռները՝ անոնց վրայ հրաւիրելով ժամանակիս անբաւիր և անշահախնդիր երկու անձնաւորութիւններ՝ օրոնք ամէն կերպով, զրեթէ ամբողջ ազգին վրաս տահուծիւնը կ'վայելեն։ Ասով՝ իր գոյութիւնը պահպանող ամբողջներ չիւնաւ և ապագայ պատահականութեանց առջև իր նահանջի գիծը ապահոված եղաւ։ Բուսական և ուղիւճ էր այս քայլը, ամբողջութեամբ համար հայութեան արդի քաղաքական և տնտեսական դիրքը, անորոշ և անակնկալներով լեցուն ժամանակի մը մէջ, ուր զինքը չըջապատող ժողովուրդներ, լեզուով, ցեղով, կրօնքով և բարբերով տարբեր, կ'մըցնէր Փոքր-Ասիոյ ասպարէզին մէջ, — Ազատամիտներ քարոզեցին մեզ թէ անցեալին մէջ՝ Քրիստոնէայ եկեղեցին միանգեց հայուն անկախութիւնը, ցախքախտեց անոր զինուորական զօրութիւնը։ Դեռացուց հնադարեան փառափախքութիւնը։ Բանդեց քերդերն ու կանգնեց մանկեր, տալալեց գահը եւ կանգնեց սեւադիւր կղերին ուժը, և թէ անոր ջնջումը կ'պատրաստէ ժողովուրդներու ազատագրումը բնականութեամբ։

Այս գաղափարները շատեր ընդգրկեցին կուրաբար, ու քանակով, առանց լողճահարության, Հ. Եկեղեցւոյ ու կղերին պատմական օգտակար գերն Ազգին ճակատագրին մէջ, չփոխելով զանոնք ա-րեւմտեաններուն հետ: Այդ խօսքերն ո՛րքան ճշմարիտ ըլլան օտար-ներու համար, կ'կորսնցնեն սակայն իրենց արժէքը հայ-պատմու-թեան հոգին վրայ: Եթէ կայ Եկեղեցիով փրկուած ժողովուրդ մը, ա՛յն ալ Հայն է: Այս մասին համոզուելու համար հարկ չիկայ պատ-մական մանրակրկիտ աղագոյցութեանց մէջ մտնելու, բաւական է քաղղլատել, գլխաւոր գլխմարով, անոր հեթանոսական շրջանի բա-րոյական, ընկերային և քաղաքական գիրքն՝ քրիստոնէական դա-րերու հետ:

Հնութեան մէջ հայուն բարձրագոյն բարոյականը Աստղիկի ցօի երկրպագութեան մէջ կ'կայանար թէ Միհրի անիմաստ պաշտամունքին մէջ, ժողովրդեան սրտին խօսող ձայնը քուրմին զառանցաօնքն էր թէ կախարդին խաբերալութիւնն ու դատածանքը Լուսաւորութեան նուիրական հաստատութիւնները, զոհի մութին սևցած մահեանքն՝ Եւն թէ որմզդական կրակի բազկները Բայց այս ամէնը նախնական, կիսավայրենի ժողովուրդներու անբաղաքա-կիրթ և բնապաշտիկ վիճակի մը յայտարար նշաններն են, գիտնա-կա՛նքէ՛ն դարձեալ՝ կրօնները կ'ըսենք ինչպէս ինչպէս ինչպէս

և զարգացման աստիճաններուն համեմատ : Բնասպաշտութենէ բաղմաստաւածութիւն, համաստաւածութիւն, միաստաւածութիւն երթալով, Հայը նախնական վիճակին մէջ գտաւարական բարձր կրօն մը ընդունելով հսկայ յեղաշրջում մը կրած՝ եղաւ : Քրիստոնէական Եկեղեցին, նոր անձանօթ զօրութեան մը պաշտամունքէն աւելի, պարզեց յարոյականի վսեմ օրէնք մը՝ որուն սկզբունքներէն հեռի չեն այժմու քաղաքակիրթ ընկերավարականներու վարդապետութիւնները : Եկեղեցին միութեան կապն եղաւ իրարու հակազդող նախանձառ նախարարութեանց միջև և ազգային գիտակցութիւնն արթնցուց տարբերու հոսանքին ենթակայ հայուն մէջ : Զինուորական ուժը պատուաստեց զընդադնական արկւնով՝ որ փայլեցաւ յետագայ դարերուն : Նախաքրիստոնէական շրջանի առասպելական կամ իրական փառքերէն ոչինչ մնաց : Արեւելքն իր ձեռքին մէջ դարձնող (?) Տրիքրանն անգամ, բերաւորներով հազիւ կրցաւ իր թագն ապահովել կէս դարու համար միայն, և տիրացաւ ու ապրատումը ցեղերն շուտով իրենց երեսն դարձուցին ուրիշ կողմ, երբ զսպող բիրտ ուժը թուլցաւ : — Մինչև Քրիստոնեայ Եկեղեցւոյ կազմակերպուելը, քաղաքական տխուր քայքայումներ ունեցաւ հայը, հազիւ երբեմն կարողանալով բարձրացնել զուխը անորոշ տատանումներու մէջէն : Այդ ժամանակին ինչո՞վ կարելի է պարծենալ, գիտութեամբ թէ արուեստով, սր կազմակերպութեամբ և հաստատութիւններով, սակայն անոնց նշանները ո՞ր պէտք է փնտռել. առանց ասոնց ի՞նչ կ'արժէ ազգ մը և իր պատմութիւնը, մինչդեռ նոր թուականէն ասդին հայը իրեւ ազգ ապրելու իրաւունքին մէջ կ'մտնէ : Եկեղեցին բնաւ չթուլացուց հայ զինուորը, «երբէք, կ'ըսէ մեծ հայ բանասէր մը, հարիւրապետ մը չներկայացաւ թագաւորին, պատերազմի նախընթաց օրը, իր սուրը անոր ոտքին տակ գնելով յայտարարելու թէ՛ ա'լ զինուոր է Քրիստոսի և ներելի չէր իրեն սուր գործածել, ինչպէս ըրաւ Հռովմայեցի Մարտինոսը, և ոչ ալ հայ Պաւղին մը բղելչաւ ըլլալով, երանի կարդաց մէկու մը՝ որ զինուորական գօտին մէկդի նետած էր քրիստոնեայ ըլլալու վայրկեանին» : Ընդհակառակը հին կրօնի մայրամուտին և նոր բարոյականի արշալոյսին Տրդատ մը երբէք չվարանեցաւ խորտակելու Մաքսիմիանոս Տայիայի Լեզէոնները (312) և պարսկական վիշապաղօրը : Եւ 368ին Յիրուի ճակատամարտը առաջնորդեց կրօնաւոր մը, Մեծ եկեղեցական մը, խրախուսելով հայ զինուորը պահպանելու համար իր գոյութիւնը :

Եկեղեցին օժտեց հայը աշն յատկութիւններով՝ որոնցմով ազգ մը կ'ապրի դարէ իդար. Քրիստոնէութենէ առաջ հայը չկրնար պարծենալ իրեւ քաղաքակրթուած ազգ մը, երբ չունէր կամ կորսնցուցած էր անյիշատակ ժամանակներու մէջ (?) իր գիրն ու գրականութիւնը, և ապահովարար լեզուն այլասեռ տարրերու ազ-

դեցութեան տակ խառնակուած հետախազաղ պիտի կորսուէր, եթէ Եկեղեցւոյ ծոցէն ծնած երկու մեծ ախոյեաններ դուրս չգային, հաստատելու համար հայ լիզուին բեկորները զրի և ինքնատիպ դրականութեան մը ամուր հիմերուն վրայ, նոյն իսկ Եկեղեցական պահանջումով: Այդ դարը իրական թուականն է հայ քաղաքակրթութեան և յառաջդիմութեան:

Եկեղեցին բնաւ չքանդեց բերդերը, անոնց քարերով բարձրաձունքու համար իր պատերը, այլ անոնց կարեւորութիւնն յարգելով հանդերձ, կառոյց ուրիշ անխորտակելի ամրոցներ ալ, ուր զինուորը չէր որ կ'մարզուէր զէնքով, այլ՝ սերունդը՝ գաղափարով և ժամանակին դատախարակութեամբ: Այդ ամրութիւններն եղան վանքերը, ո՛չ արեւմտեաններուն նման, որոնց տեսքը պիտի յիշեցնէր թխարան մը, բանա մը և Պասթիլ մը, այլ անոնք եղան լուսաւորութեան կեդրոններ, որոնցմէ արտադրուած լոյսը բաւական եղաւ տալու հայուն զարգացում: Եթէ ո՛չ Անի և Արտաշէրեց, ո՛չ Հոռովկա և Մամեստիա, չկրցին պաշտպանել հայուն քաղաքական դիրքը, գոնէ քանի մը դարերու համար, իրարու յաջորդող արշաւանքներու հանդէպ, սակայն Սիւնեաց Դպրոցը՝ որուն շարունակութիւններն եղան Գլակ, Տաթև, Ապրակունիա, Սաղմոսավանք ևն՝ տասն և հինգ և աւելի դարեր գործեց անընդհատ և անվհատ, ամէն տագնապնդում և քայքայումներու առջև, անխախտ պահելու համար օգգային տնտեսականութիւնը հոգեվարք Հայուն մէջ:

Եկեղեցւոյ քրիստոնէական սկզբունքները չեն հակառակած բնաւ քաղաքական օրէնքին, և ոչ իսկ կաթողիկոս մը անապատութեամբ անէմքի ենթարկեց իշխան մը, կամ թագաւոր մը բանադր, ուամ ըստիկ կեցուց անոր առջև, ինչպէս ըրաւ Գերմանիոյ Հենրիկոս Ե. կոյսրը Գրիգոր Է. պապին առջև Կանոսայի զգեսկին գաւթիւթը, 1122ին: Հայ Եկեղեցականը հաշտարար եղաւ յաճախ, երբ թագաւորը մնաց թշնամիի մը սպառնալիքին տակ, ինք կրելով երբեմն զրկանք ու տքսոր: Իրաւ է թէ քրիստոնէական լատին Եկեղեցին մեծ մաս ու դեր ունեցաւ հռովմէական պետութեան ինչպէս նաև Եւրոպական ուրիշ տէրութեանց քայքայման մէջ, շահագործեց «Աստուծոյ երկիւղ»ը և կայսերական միապետութեան տեղ հաստատելով կղերական ռոնակալութիւնը. 14 ու աւելի դարեր արիւնը քամեց Եւրոպական օգղերուն հալածանքի և խաչակրութեանց պատճառաւ, եղբայրն իր եղբօր դէմ զինեց, խարոյկներու վրայ մոխիր դարձուց հազարաւոր կեանքեր, հաւատալնոթեան ատեաններ հաստատեց Եւրոպայի շատ մը երկիրներու մէջ, Աստուծոյ նարսափը՝ պապին տիրապետութիւնը՝ տարածելու համար ամէն տեղ, բայց ոչ զաղրապործութեանց մանրանկարն իսկ չտեսնուիր հայ-Եկեղեցւոյ տարեկարծութեանց և նախնականութեան մէջ: Այս ամէնը ընդունելով հանդերձ թերևս առարկուի, դարձեալ թէ

հայր իր կրօնիս փրկեցու ասուշ նախանձախնդրութեամբ խախտեց իր քաղաքական դիրքը, քե ստուածաբանական անխիմ վիճաքս նութեանց մեջ մոռցաւ սպառնացող վտանգները, քե զգալով իր սկաւառքիւնը, զօրաւորին կողմը հակեցաւ խոնկել դիւանագիտութիւնը չունեցաւ, այլ օտարներու հրապուշտեմէն խաբուած, անոնց օգնութեան ապաւինեցաւ ու բշտաւաւացաւ այսպէս. եւ այլն: Անկուժին և թշուառութեան այդ վիճակը սակայն ուրիշ աւելի զօրաւոր պատճառներու մէջ պէտք է փնտռել (ինչ որ մեր նպատակէն դուրս է հոս), վասնզի կարելի է հաստատել և ապացոյցել թէ հայը իր կրօնքն ու եկեղեցին պահպանելով իր ազգութիւնը փրկած եղաւ, թէ այդ վիճաբանութեանց նպատակը քաղաքական թաքուն հայեցակէտեր կ'ըջափէր, և թէ վերջապէս զօրաւորը շոյելու և շոյաքորթելու խոհեմութիւնն ալ պիտի չկրնար պահել հայն իր քաղաքական դիրքին վրայ, այլ ընդհակառակն աւելին ալ կորսնցուցած պիտի ըլլար թերեւ, ինչպէս եղան Վիրերն ու Ազուանները, որոնք գոհեցին իրենց կրօնքը և ատոր հետ նաեւ իշխանութիւն, լեզու, սովորութիւն և ազգութիւն և դեռ կարելի է թուել ուրիշներ ևս:

Եկեղեցին ճշմարիտ առանցքն ու կեդրոնն եղաւ Հայ-ազգութեան և տոկաց ամէն ժամանակ, ամէն արհաւիրքներու դէմ: Ան եղաւ հայուն բերդը, դպրոցն ու լսարանը, ու կղերն հսկեց ամէն տեղ իր ժողովրդեան վրայ, լեցաւ անոր ցաւը, աշխատեցաւ ու տառապեցաւ անոր համար Վաղարշապատէն մինչև Դուին, մինչև Սիւս, մինչև Տիգրսն և Եկրատան, հեռաւ որ անկիւնները: Ան եղաւ ճշմարիտ տառնախօսը, զօրավարն ու յեղափոխականը անցեալ դարերու մէջ, Հեռի է դեռ հայուն համար իր ճակատագիրը Եկեղեցիէն և կղերէն բաժնելու ժամանակը. դեռ պէտք ունի անոնց, վասն զի իր ազգային բոլոր իրաւունքները անոնցմով կ'ապահովուին, վասնզի վայրենի բռնակալները մասամբ կ'ակնածին կրօնքէն: Պէտք ունի, այո՛, բարւոքելու և զօրացնելու այդ դիրքերը կարող և իմաստուն տարրերով: Վերցուր Եկեղեցին և ահա հայուն ցիրուցան՝ բեկորները կ'օտարանան, կ'աշխատեն, վերցուր կղերը կաթողիկոսական և պատրիարքական իշխանութիւններէն, և ահա այդ դարաւոր հաստատութիւններն ու իրաւունքները ինքնին կ'ոչնչանան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՊՈՍՏՈՆ

Ձենէ ով որ բարեպաշտե՛հ առիթն է ունեցած տարին գէթ մէկ անգամ, գարնանամուտքի պայծառ ու ջինջ առաւօտներուն, թրանսիլվանիոյ հիւսիսակողմի լեռներն ի վեր մտղցելու, կենդանի շունչ մը խլելու համար Լուսաբացի զով զեփիւռէն, պիտի տեսած ըլլայ ծառախիտ մութ ու ստուերաւ տնտառներ, ուր հասարմատ մայրիկներն ու բարձրուզէշ կաղամախներն իրենց հոգար, կանգնապէ՛ղ գլուխները մխրճել կը զօրեն այգադէմի ցողազուարճ ու յախթափալ երկնակամարի անհունութիւններէն ներս :

Հո՛ն, այդ մեծատարած ու բազմատունի անտառները գորովագո՛ւթ ճննդավայրեր եղած ըլլալ կը թուին արծիւներու օդասլաց երամակներուն, ինչու որ այս մեծաթուիչ հսկայական թռչունները աշխարհիս վրայ գուցէ ո՛չ մէկ տեղ սփռա՛ն բազմահոյլ ու բազմազան չին դանդա՛ծ, որքան թրանսիլվանիոյ հիւսիսի տարածուած թեանց վրայ :

Այսոյէս էս արծիւ մը զորչագոյն, որը արծիւներու ամենէն սրակնեան ու քնախնդիրն է միանշատայն, իր գեղեցիկ ու կոկիկ բոյնն ունէր շինած ճահճաբոյս սիլվաներու հիւսկէններով, կաղամախի մը բարձր ոտախիտ գաղաթմանը վրայ, արուած ըլլալով որ ա՛տ թռչունը միշտ կը ցանկնայ անմատչելի բարձունքներն ունենալ իւր օթեան իրեն և իրեններուն :

Կաղամախին, որուն վրայ կ'իջևանէր արծուէին ամառն ի բուն, իր հատափոր կոճղին քովտանքը, գէտ ի հողակոյտին խորերը կեանք ու հողի կուտար նրբաներ, փուշփշոտ սև օձի մը :

Մերթ ընդ մերթ, աւելի ամառ եղանակին, կէսօրուայ եփ եկած տաքին, օձը դուրս կը սողար իր մութ որջէն, կ'ըլէր հողը ջերմագին ու կը խաշտար արեւու շէկի՛կ շառաւիղներուն ներքեւ : Հեղ մը վեր կը տնկէր իր թխաթոյր երկար վիզը, կը կրճաէր կրանիթէ ատամունքը, ա՛մաւր մը կը պլլուէր կաղամախի լե՛րկ, մեքի արմատին ու հրաշէկ լեզուակը բերնէն դուրս ձգած կը սուլէր, կը սուլէ՛ր զայրազի՛ն : Մինչ վերը արծուէին ձաղուկները գեւածին, ծառին ստորոտքէն գէտ իրենց բարձրացող սառակաշունչ սուղիւնէն սարսափա՛նար կը ձվային, իր ճչային արտօրնօք :

Ու ճչոցն ու սուղիւնը ա՛յն պահուն միայն գագար կ'առնէին, երբ մայր արծիւը հեռուններէն, իր օղաչո՛ւ թափառումներէն կը վերադառնար և լայնափետեկ թևերը թափահարելով կուգար, կանգ կ'առնէր գեղալէն բունին առաջը : Իսկ օձը ի տես հսկայաւուք

Թեաւորին իր սայրասուր լեզուակը խոչափողին մէջ ոլրած ներս կը սահէր ստրառասարսափ։ Մինչ որովայնին մէջ կատաղութեան ու նախանձի խուլ փոթորիկ մը կ'ոռնար, թէ ինչո՞ւ ինք պէտք է մշտնջենական սողացումի ու թլնաբեր հողը լլկելու դատապարտուած մնայ, իսկ արծիւը միշտ բարձրէ՛րը, միշտ դէպ ի եթերային մաքուր բնազաւառները սաւառնի թեւթիթեւ . . . :

* * *

Օղոստոսի ջերմաջերմ միջօրէ մը, երբ արծուուհին կը բացահայէր բնավայրէն, խասուտիկ ձաղուկները իրենց բունին տառաքը, արեւու կենսատու ճառագայթներուն տակ կը խայտային հըրճուածովի՛կ ու իրար կը կացահարէին մեղմի՛կ մեղմի՛կ ։

Եւ հաւա դժնետեսիլ բաղակածեւ սեւ օձը կամացուկ դուրս վրժ-
 փաց իր մութ ծակէն, ընդերկար քրտուրտեցաւ, ծածուկեցաւ հողարածնին վրայ. վայրկեան մը քովի խոտերուն ու վայրի ծաղկըներուն արահետքը երկնցաւ, ետքը օդակնածեւ դալարուեցաւ, պլորուեցաւ և ոսկեմոյն գի՛ժ գլխիկը վեր անկած յարաքթի՛թ գլտեց. դիտեց նորափետուր ձաղուկները արծուուհիին ու չարանեղ սև խորհուրդ մը յղացաւ ըղեղին մէջ։

Պէտք էր կծիւ ու խայթել կաղամախին վրայի արծուիկները և վրէժ լուծել դեռափթիթ կեանքի թիւերնին կրծելով։ Վասնզի չէ՞ որ առոնք ալ վաղը չէ միւս օրը հողէտա ոսորը դառնային պիտի սողուններու ցեղին, մայրերնուն նմանա՛կ. չէ՞ որ առոնք ալ վերերը, բարձրէ՛րը պիտի սաւառնէին ու երկնից կապոյտ եթերը պիտի ծծէին, մինչդեռ ինք տւաղին վրայ պիտի սողար յաւիտեան ու նախանձէն չորանար պիտի . . . :

Մտածեց և իր քինայոյզ որովայնը դեմնին քսելով սուր սուլիւն մը արծրկեց միջոցին մէջ ու սկսաւ շուլլուլ կաղամախի հասակն ի վեր, հասնելու համար բարձրաբերձ գագաթը ծառին և իր Ժանտ թոյնը ներարկելու անմեղ թռչնոց թարմաթարմ արեանը մէջ։ Ու՞ր էր մտածելն օձին համար, թէ իր կարողութենէն ու բնութենէն վեր էր կաղամախի մը բարձունքները երազել։ Մտքի և ըղեղի ի՛նչ կուրուսթիւն նախանձէ, ստեղծութենէ և անարգ վրէժ-
 ինդրութենէ։

Հեռուի օդակառոյց աշխարհներէն մայր Արծիւը ուժգին թափ տալով իր համապարփակ թեւերուն հասաւ, թառ դրաւ բունին տառաքը ու կաղամախի բարձունքներէն լեղի արհամարհանքով մը դիտեց վերելքի ասպարդիւն ջանքերը օձին, կռահեց չար խորհուրդը ու քմծիծաղ մը նկարուեցաւ կայծակնաշող ականոզեացը մէջ։ Ետքէն ծիծաղը ահեղագոջ կռնչիւններու փոխուած, խոյացաւ վատ, նենգամիտ սողունին վրայ, որը իջուր շողմաբան ու կեղծամիտ

նազանքներով, ակնապարար ձեռիոխումներով ու ցեղին յատուկ դարձգարձիկ պարերով կուղէր շնորհնկալ ըլլալ իր ոստիւնն։

Խռովայոյդ, տեսանձեւի վէս թռչունը հսկայական, իր հատու ճիրաններով սիրիկ սըղմած խարդաւանող սև սողունը չարանհ'նդ, կը սլանա՞ր կը վերանար դէպի աներևոյթ բարձրութիւնները և իր կառուցին զայլադի'ն մէկ թօթուքութեամբ կը թռչուր որ, արդէն կիսամիտ ժովողը սլորապարտոյտ տառանումներով զահովէժ վար իյնար ու լեռնանման ցի'յ ժայռի մը բաղխելով ջարդուփշուր անդամատուէր, իրրև արժանի զոհը խարդախութեան, չարութեան ու փառատենջիկ մոլութեան։

Մինչդեռ Արծուռէին դեռ կը սլանա՞ր, կը վերանար ինչուան անառանելի և անթափանցելի վերնադաւանները եթերական, պարապին մէջ արձակելով իր մեծաշլուխն ու կանչիւնները սրտնք կ'ըսես աշխարհաւան փողոհարումները ըլլային փառքի, յաղթանակի և արդար և սրբադան վրիժառութեան հրաշափառ օրերուն . . . :

Ղ. ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ

ԱՐԻՒՆԻՆ ՀՐԴԵՀԸ

(ԱՐՁԱԿ ՔԵՐԹՈՒԱԾ)

ԼԵՒՈՆ ԷՍԱՃԱՆԵԱՆԻՆ

Հեռաւոր ուկրաիններու հրդեհումը ես տեսայ, վերջապետներու ոսկի անուրջներուն դիրիը, յաւիտենական տաճարները կը խորտակուէին փրփրադէզ ալիքներու լո՛ւրթ հիւսքերուն մէջ, և ժանեակէ փրփրուրներ կը խաղան ուկրաիններու երեւուն լանջքին վրայ՝ որ կը գրկուին տարտամ նայուածքներուն՝ խելահեղ ժպիտներուն հետ՝ որ վար կը սուրան ցողուած երանգով լքուած գեղուհւոյն՝ Լուսինն երազկոտ աշուրներէն աղուոր . . . :

Կը բռնկին հորիզոնէ հորիզոն մոռացութեան անդունդները մոխրացունող՝ եղեւնական կայծակումին անուռանելի նայուածքներուն առջև, ու խելացնոր ուկրաինն անսահմանօրէն դեղեցիկ ըզձանքները մէկիկ մէկիկ կը մըրըրկեն ալեկոծուող հրդեհումին եղեւնածոր լանջքին մէջ։

Ահարեկեալ ապառաժներու երկաթեայ յոյսերը՝ կը փոթորկեն մահաբաղձ ալիքներու մըրկող սև զանկերը, մահաթոյր ու վիրաւոր հոծանքով մը խուսափուի . . . :

* * *

Ո՛հ, ով կիանին վերջալոյսներուն յաւիտեական հրդեհները բըռնկեցան այս գիշեր՝ դանկիս արիւնաթոր ու խեղանդ ծալքերուն մէջ, անսիւքներու անհո՛ւնօրէն հեռաւոր ափերէն բըռնկեցաւ Ան, խորտակեց, յառաջացաւ, ահաւոր յոյսին խորտակուած ու կիսամեռ փարոսներուն վրայէն . . . :

Օ՛, զարհուրելի տեսիլք, անցեալ արիւններու հրդեհները ծընեցան վայրկեաններու մէջ ու տառապանքի ով կիանին մարմար անդունդները հալեցուցին, լափեց արիւնին հրդեհը աւերակեալ ու արցունքոտ լեռներու եղբերական չղթայները, ու կը բարձրանա՛ն, կողողեն՛, արիւնոտ բերաններով մոխրացած յոյսի փրփուրներով ու կը մահածափեն փրփրադէլ ալիքներու տհարկու գիրկը՝ դանկիրը սերունդներուն, դանկիրը գարեբուն, գանկիրը պղծութենէն լուծուած, սոսկալի դանկիրը շունչերու բերաններէն խլուած, մարդա, կերպ զաղաններու արիւնաթոր ձեռքերուն մէջ փշրուած . . . Ս՛, քանկիրը արիւնաքամ հայութեան . . . :

Սոչտանգուած դիակները հայրենի լեռներուն լերկ խորերուն մէջ թողուած կը քշուին, կը տարուին արիւնին բոցերէն խօլական, կը վա՛զեն, կը հեռանան, կը փա՛խչին հրդեհին լայն ճամբաներէն եղևունին ո՛ր ափերը անծանօթ . . . :

Արիւնին յաւերժական հրդեհին բոցափայլ ուժէն կայրին, կը ժըրըկին խաւարին եղեռնապատ անդունդները տհաւոր. տեսէ՛ք, դարաւոր արիւնին ծարաւները վրէժի սե՛ւ խորձեք կը ցողեն մութին մահաթոյր տաճարներէն՝ հրդեհին ծովացումին ըզճատանջ, ահա՛ ջախջախուած դիակներու կարաւա՛նները սալածամ յոյսերու լքուած ապառաժներու արիւններէ ներկուած բարձունքներէն՝ հրդեհով լուսացնցող խաւարին մէջէն՝ նեխած գանկերու բուրումները կը բարձրանան դէպի երկինք, դէպի անեղբութիւն ուր Աստուած մը կանըրջէ մե՛ր ցուին, մե՛ր աշխարհին, անծանօթ . . . :

Ո՛հ, ի՛նչ դիակներու դահալիժում, սարաւանդներու կատարներէն ահաւոր մոռացութեան և յոյսերու յիշատակներու վերջալոյսներու մէջ մեռելական, ի՛նչ դահալիժում, ի՛նչ խորտակում ահաւարալից ըզճանքներու՝ ցալի խոչանքներու մէջ հիւսուած տաճարներու՝ որ կը լափուին փրփրադէլ արիւնին ծովացումէն ստրստափահար, հո՛ն արիւնին սուրացող ծալքերու մէջ յաւերժալիւն, հրդեհէն լափուող խորտակումներուն մէջ թափեցան, երէկուան, այսօրուան ու վաղուան սերունդները՝ մահէն տժգունօրէն սարսուռքոտ :

Դանկս արիւնին կմախքներուն ճարձատիւնէն խեղանդ՝ չիթ մը արցունք յոյսի ծարաւ աչերէս վար կը սահի վրէժին բոլոր

անեղրութեամբը առլըցուն, դարձա՛ր զէ՛պի անծանօթ անսահմանութիւններու մէջ, և հոն հեռուներուն մէջ դարաւոր արիւնի ամայութիւն մը կը մխայ, ուր ազբիւրներ ցամքեցան, երկիրը իր վրէժը առաւ, ու անմահութեան եթերները դունտաեցան և դեռ վիրաւոր դանկերն ալ մահաբաղձ երազներով հո՛ն դեռ մըրկող ամայութեանը մէջ՝ դեռ հրկիզող արիւնին մոխրակոյտերուն վրայ յուսահատօրէն հակած մահաթօյր ուրուականին դժնէ ստինքներուն կառչած՝ անսահման տենջանքով մը առկայծուն ստուերներուն կը փարին:

Հո՛ն, արշաւաստյր զեփիւսին երազկոտ գրկացը մէջ կառկայծեն հողեղարներու վերջին հեծեծանքները՝ որոնք կը հեռանան, կը բաղխին, կարճագա՛նդեն, աշխարհի սր անտարբեր տառաւածներուն գիրկը:

Ահ, մտի՛կ կընեմ հեռաւոր ովկիաններէն փչող յիմար զեփիւսին, մտի՛կ կընեմ հրկիզող եթերներէն ու անծանօթ գերեզմաններէն ինձ հասնող արիւնին բիւրաւոր հեծեծանքներուն, մտի՛կ կընեմ ովկիանին ալիքներէն ինձ արձագանդող վրէժի փոթորիկումին, մտի՛կ կընեմ ու հողիւս կայծակող հաղարաւոր շանթերը խո՛ւլ արշաւանքով մը դադաղներու յաւերժական շարքերուն կը փարին խելայեղօրէն:

Օ՛, տեսէ՛ք աղօսւներու բաղմութիւններ զիւններու գահավիժող սալառածներու ծայրերէն մեռելներուն մնացորդները կը լափեն, ու անոնց ձայները սուրացող զեփիւսին հետ՝ ահաւոր տարածութիւններու մէջ՝ խոշտանկուած զիւններու մահերգը կը հիւսեն, անխօս բնութեան սեւ կողերուն վրայ . . . :

Կը զգամ հողիւս թրթռուն անուրջներուն մէջ ևզերական վրէժին անսահման հրդեհումը, աքաղաղական սաւառնումը գեղիս դէպի անծանօթ հորիզոններ և առկայծող յոյսերուս անուրջները խօղական կը խաչածեան մշուշապատ անհուններուն գիրկը . . . :

* *

Հեռաւոր ովկիաններուն ահաւոր արբեցումը՝ ես տեսայ վերջալոյսին ուղեվար մոխրացումներուն վրայ, զի հրաշէկ կոյտ մը մըրկող արիւնին հրդեհներէն աղատուած մխրճեցաւ՝ փրփրադէղ ովկիանին որճրաբաղձ արգանդին հիւսկէններուն գիրկը . . . :

Պուտ մը արիւն էր, ափ մը մսխիր ահաւոր հրդեհներէն արիւնին . . . :

Սինկր Բալիֆորնիա

Վ.Ա.ՀԱՆ Դ. ԹԱՇՃԱՆ

ՄԱՍՈՒԼԸ ԵՒ ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ *

ԱՊՏԻՒԼ - ՀԱՄԻՏԻ ՕՐՈՎ

Այն միջոցին Մամուլը քիչ չափ զրկու աղատութիւն կ'վայելէր և այս աղատութիւնը պահեց Աստուլ - Համիտի դահախալութենէն բաւական ժամանակ ետքն ալ, չղթաները նուազ պրկուած էին, բերանակալը նուազ սեղմուած: Մամուլը կ'ըննադատէր Պատութեան գործերը, մասնաւոր իշ կ'ընէր Վարչութեան թերութիւնները, և որովհետեւ այն միջոցին ընդհանուր կացութիւնը բաւական բարգաւաճ էր, Մամուլի ըննադատութիւնները չափերու հաւանութեան կ'արժանանային: Արդարեւ անշուշտ միջագէտ մը միայն բաւական էր դրաքննութեան խտտութիւնները արթնցնելու, մասնաւոր կերպ խնդիրը օտար անբութեանց շահերուն շուրջը դառնար: Անդամ մը Լեյլանդ - Հերալդ լրագիրը այդ խտտութեան փորձը առաւ: Իկնաթիէֆի զօրավարին դէմ հրատարակած մէկ յօդուածին համար խտրանութեամբ Ասիկա կ'պատահէր Աստուլ - Ազիզի դահընկեցութենէն քիչ ժամանակ առաջ: Այս վեհապետին անկումէն յետոյ Մամուլը ազատ ասպարէզ գտաւ: Իւր օրինակ յիշենք թուրքերէն Պալիտէք լրագրին կողմէ հրատարակուած և ձրիաբար կ'Պուլոյ բոլոր փողոցներուն մէջ ցրուած յօդուածը՝ Սուլթանին դահընկեցութենէն քանի մը ժամ ետքը: «Վերջապէս, գրուած էր այդ յօդուածին մէջ, սուգի օրերը անցան: Ռուսիոյ մեքենայութեանց և Իկնաթիէֆի նենգամտութեան երեսէն առաջ եկած դժբաղդութիւնները վերջ կ'դանեն: Փառքի և բարգաւաճման թուական մը սկսած է: Թուրքիա իր տկար զինքէն ելլելով՝ զօրութիւն ու յարգանք կ'ստանայ:» Իկնաթիէֆ լուռ մնաց այս յօդուածին առջև և Պալիտէք ո'չ իսկ աղգարարութիւն մը ստացաւ նոյն հրատարակութեան առթիւ:

Այսպէս ուրեմն լրագիրները աղատօրէն կ'գրէին և մինչև իսկ շատերը չափէն աւելի առաջ գացին:

Կ'արժէ յիշատակել այս անհետացող շրջանէն քանի մը շահեկան իրողութիւններ: Հաւեալ անուն նշանաւոր ծագրաթերթը զոհ դնաց իր յանդիմութեան: Այս թերթին հիմնադիրն էր Դասապ Թուօրի որ հրատարակած է նաև Դարալիօզ, Դիդգիլես, Չընկըրազը Թաքսը և Չայրաֆ զաւեշտաթերթերը: Հաւեալ իր յարձակումներուն նշաւակ ընարած էր Մեծ - Եպարքոս Մանուտ Նէտիֆ փաշան և այս պատճառաւ իսկ անյադօրէն կ'կարգացուէր հաղաւաճող բա-

(*, Տես Թիւ 29, էջ 637:

ժանորդներէլ Ամէն բան պարստուելու և ամէն բան ծաղրի առնելու իր անդուստ պառիստով երբեմն նոյն իսկ ամէնէն արդարացի գործերը կ'ըննադատէր։ Երբ 1876 Դեկտեմբերին Սահմանադրութիւն հռչակուեցաւ, բովանդակ Մամուլը ուրախութեամբ դրուտեց զայն։ Միայն Հաւաք էր որ դէմ խօսեցաւ Սահմանադրութեան մէկ յօդուածը կ'յայտարարէր թէ Մամուլը ազատ էր օրինաց սահմանին մէջ։ Հաւաքի մէջ երեցաւ ծաղրանկար մը որ Մամուլը կը ներկայացնէր ամուր կերպով կաշկանդուած մարդու մը կերպարանքով, նկարին տակ կ'կարդացուէր հետեւեալ արձանագրութիւնը. «Ազատ՝ օրինաց սահմանին մէջ»։ Մարդանկարը բացատրող յօդուածը լեցուն էր կծու ծաղրանքներով և ամենաբուռն կերպով կ'ձաղկէր բարենորոգման հեղինակները։ Թերթը անմիջապէս չի խափանուեցաւ, ինչպէս կարելի էր կարծել։ Կառավարութիւնը դատ բացաւ անոր դէմ։ Հաւաք դարձեալ շարունակեց իր խաթիւղ հարուածները։ Վերջապէս իշխանութեանց համբերութիւնը սպառեցաւ, Հաւաք խափանուեցաւ։ Այսօր ոճիր մը կ'նկատուի այս յանդուգն լրագրէն օրինակ մը ունենալը և որմէ մնացած հաղուադիւտ հաւաքածոները մեծ խնամով կ'պահուին ընտանեկան հին անուակներու մէջ։

Հաւաքի զխուռն եկած փորձանքը վախ չաղդեց մամուլին որ շարունակեց հակակռել կառավարութեան գործերն ու շարժումները, առանց անկէ խնայելու իր դժգոհութիւնը և պարսաւը։ Իր հարուածները երբեմն իրենց նպատակին կ'հասնէին և շատ անգամ նրկատողութեան կ'առնուէին իր պահանջումները բարձր չըջնաակներու մէջ։ Օրինակ մը միայն կ'բաւէ՝ ասիկա հաստատուելու համար։

Ղալաթիոյ կառավարիչը ամօթալից և ցոփ կեանք մը կ'անցընէր։ Թերթիւնանը Հափիֆաք լրագիրը աւելի պարկեշտ կեանք մը վարելու հրաւիրեց զայն։ Այս նպատակով սկսաւ հրատարակել թերթին - վէպ մը որուն գլխաւոր անձնաւորութիւնն էր Ղալաթիոյ կառավարիչը։ Այս բարձրաստիճան պաշտօնատարը նկարուած էր հոն վարպետի ձեռքով մը։ Մինչև այն ատեն իր կեանքին ու պատիւին արտա բերող խաչտառակութիւններէն բան մը մոռցուած չէր։ Այս կերպով հասարակութեան ծաղրանքին տարակալ դարձաւ և ստիպուեցաւ կծիկը դնել՝ զերծ մնալու համար այն նախատինքն որուն կ'ենթարկէր զինքը այս չարածճի թերթօնագիրը։

Բայց բիչ հատնէն ամէն բան փոխուեցաւ։

Ստուգիւ, ձախող ձեռնարկ մը պիտի ըլլար Ապտիւլ-Համիտի կողմէն եթէ՝ իր գահակալութեան հետեւող օրը՝ փորձէր մամուլը ճնշել կամ նոյն իսկ գուշակել տար անոր իր ծրագիրը։ Անձանօթ էր իրեն այդ ծրագիրը և անոր համեմատ դործի սկսաւ։ Մինչդեռ իրեն յատուկ եղող յամառութեամբ կ'պատրաստէր իր անձնական կառավարութիւնը և հիմերը կ'դնէր բռնապետական դրութեան՝ որ

քիչ ատենէն ծայրայեղութեան պիտի հասնէր, կ'ջանար իր կողմը սիրաշահիլ հանրային կարծիքին վրայ տիրող գլխաւոր օրագրողները, շոյելով անոնց տղատուկան զազախարները: Իր զահակալութենէն ի վեր հազիւ երեք ամիս անցած՝ երբ ինքզինքը աւելի զօրւոր դգաց, հակառակութիւնները սկսան մոմսելին դէմ: Ասիկա եղաւ պատճառը՝ իր Մեծ-Եսրաքոսին՝ Միտհաթ փաշային հետ ունեցած առաջին՝ անհամաձայնութիւններուն՝ նոյնիսկ հետեւեալ օրը հռչակմանը այն սահմանադրութեան զոր ախամայ հրատարակեց և զոր քիչ ատենէն պիտի ջնջէր:

Զիտ պէյ, Թուրքիոյ ամենէն նշանուոր զրազէտներէն մէկը և Սուլթան Մուրադի մտանաւոր քարտուղարը, իր տիրոջ հետեւած էր՝ անոր զահրնկեցութիւնէն յետոյ, Միտհաթի և Համիտ իշխանի միջև եղած համաձայնութեան մը համեմատ: Քիչ ատենէն Զիտ պէյ ամբաստանուեցաւ իբր թեւագրիչ Իսթիֆայաթ թերթի մէջ երեւցած ինչ ինչ յօդուածներուն որոնց մէջ տարակոյս կ'յայտնուէր Ապտիւլ-Համիտի ուղղամտութեան վրայ ի մասին Սահմանադրութեան: Սուլթանը սաստիկ վիրաւորուած՝ որոշեց հետապնդել թերթը և Զիտ պէյը հետաքննել Պոսէն, և հակառակ Զիտ պէյի բողոքութիւն համա-կիւններու բաղձանքին որով կ'ուղէին զանի Խորհրդարանի անդամ ընտրել, Ապտիւլ-Համիտ և իր արբանեակները յաջողեցան Զիտ պէյը վէզիրի աստիճանով Սուրիոյ կուսակալութեան կոչել և Իսթիֆայաթ խափանել, մտածելով թէ «լաւագոյն էր Յամանեան տղատաղութեան այս ակոյեանը վէզիր կամ վալի տեսնել հեռուն, քան երեւոյթան» իրենց քթին տակ»:

Այսպէս ուրիշն Սահմանադրութեան հռչակումէն ութ օր յետոյ, 31 դեկտեմբեր 1876, Ապտիւլ-Համիտ քմահաճ ընթացք մը կ'ընէ անոր հանդէպ, և փոխանակ տղատութիւնները աւելցնելու՝ սեղմումներու կ'ենթարկէ զանոնք: Իրաւի, 12րդ յօդուածը կ'ըսէ. «Մամուլը ազատ է օրէնքի գծած սահմաններուն մէջ» երիտասարդ Սուլթանը երեք, շատ շատ չորս օր կուտայ քննելու համար այս օրէնքը զոր ուրիշ աւելի ձեռնհաս և դիտակից Խորհրդարաններ ամիսներով վիճարանութեան առարկայ կ'ընեն: Բայց ինչ փոյթ. նախ իրաւէները, յետոյ խոշտանդումներ, ի վերջոյ աքսոր և մահ՝ անվրէպ միջոցներ են իրեն համար՝ օձիւրը ազատելու այն անձերէն որոնք հաւատք ընծայած են իրեն և իր այն կեղծաւոր վախաքին զոր յայտնած է իր հպտտակները ազատութեամբ երջանիկ ընելու:

Գրեթէ միևնոյն միջոցին Սուլթանին իրատեով զազարման կը դատաւարարուի նաև Վազըք Լրագիրը՝ որուն անօրէնն էր՝ այն ատեն՝ Սաիտ պէյ:

Փամանակէ մը և անլուր դժուարութիւններէ յետոյ Սաիտ պէյ արտօնութիւն կ'ստանայ ուրիշ թերթի մը հրատարակութեան, պայմանաւ որ նոր թերթին անունը Վազըք չըլլայ: Սաիտ պէյի հը-

բատարակած նոր թերթը կոչուեցաւ Թաւրիք, բայց հոս ալ նորա-
նոր դժուարութեանց բաղխեցաւ, հակառակ այն իրական ջանքե-
րուն որոնցմով կ'աշխատէր նուազ խաթիւր զրիչ մը գործածելու
Գրաքննութիւնը անողորմ դանուեցաւ և թերթին լակակաւն արած-
նատէրը, Ֆիլիսոփէֆէնտի անունով հայ մը, ստիպուեցաւ չափաւո-
րութեան հրաւիրել Սախար որ անկէ ի վեր քաշուեցաւ հրապարա-
կագրութենէ:

Ապտիւլ-Համիտին գէտ չի գրել շատ դժուար էր իրեն համար,
չափազանց կատէր Սուլթանը: Իր շնորհիւ հակահամիտեան գրակա-
նութիւնը ճոխացաւ խաթիւի վերառութիւններով որոնք գաղանի
կ'ըջարեւելին հասարակութեան մէջ և որոնց հեղինակին անունը
իրարու տկանջին կ'ափսոսային ամէն մարդ:

Սախա՝ այս առթիւ՝ քանի քանի անգամներ ձերբակալուեցաւ
ու Երլադլի անտեսանելի դատաւորին առջև տարուեցաւ ուր վար
կ'գրուէր մինչև որ Համիտի զայրոյթը ինչէ՛ Ծատ անդամ իր օձի-
կը կ'ապատէր Սախա՝ Սուլթանը զուարճացնելու համար անոր զը-
կելով պաշտօնանկ նախարարի մը կամ ուրիշ ո՛ր և է անձնաւորու-
թեան մը գէտ գրութիւն վերառութիւն մը: Եւ կ'ապատէր որ բըւ-
նակալը զո՛հ մնալով՝ իր ուրախութեան մէջ՝ ո՛չ միայն ապատութիւն
կ'ընորհէր անոր, այլ նաև դրամական նուէր մըն ալ կուտար:
Սախա գրումը իր գրպանը կ'դնէր՝ խելօք կենալու տարտամ խոս-
տում մը մրմռալով և հեռեկալ օրը նորէն կ'սկսէր:

Բայց ամէն բան վերջ մը ունի: Օր մըն ալ վերջնապէս ձերբա-
կալուեցաւ ազատական իւլէմա Զիա պէյի հետ որ աւելի ծանօթ
է Մօլլա Զիա (Խենթ) անունով: Իր դատաւարութիւնը դռնիսկ
կատարուեցաւ Երլադլի պալատին մէջ: Անիկա ո՛ր և է կերպով
չաշխատեցաւ ինքզինքը արգարտցնել, և որովհետև վերջ ի վերջոյ
կ'ստիպէին զինքը ներդառնալ ինքզինքը մը տալ զայրացած
Սուլթանին, պարութեան թուղթերէն մին ներկայացուց և ըսաւ.
«Տակաւին աղաչանք մըն ալ ունիմ Ապտիւլ-Համիտին ներկայացը-
նելու, կ'խնդրեմ որ այս թուղթը ստորագրէ»: Արդ, այս թուղթը
Սախա լաւադոյն արտադրութիւններէն մէկն էր որ իր տան մէջ
կատարուած խուզարկութեան մը պահուն դանուած էր և որ կ'ալա-
րունակէր հրաժարման ծրագիր մը յանուն Ապտիւլ-Համիտի Անա-
պաշաւ գրամարտիկը անոր մէջ կ'ներկայացնէր Սուլթանը որ իր
գործած բոլոր ոճիքներուն հրապարակային, կատարեալ և մանրա-
ման մէկ խոստովանութիւնը կ'ընէր և ինք իր անձը ազ-
դուապէս ամբաստանելէ յետոյ՝ հեղինական վիշտով մը հրաժեշտ
կուտար Ազդին:

Դիւրին է երեւակայել Սուլթանին բարկութիւնը՝ երբ իրեն
ցոյց տուին այս ամբաստանագիրը:

Սախա պէյ աքսորուեցաւ Սանա՝ Արտաբոյ մէջ:

Թուրք մամուլին մէջ Ապախու-Համիտի ամենէն զօրաւոր և ամենէն յամառ հակառակորդը եղաւ նշանաւոր բանաստեղծ Քէմալ պէյի իր թերթը՝ Իպրիք՝ Թուրքիոյ մէջ հրատարակուած լրագիրներուն մէջ ամենէն զօրաւորը և ամենէն լաւ գրուածը եղաւ։ Քաղաքական կարեւորութեան տեսակէտով իրմէ հաջորդող թաալիքի Էփեմար, հիմնուած և հրատարակուած Շինասի էֆէնտի կողմէ որ բարեկարգութեան և ազատութեան համար ամենէն ուժգին կերպով պայքարողներէն մին է։ Գլխաւորաբար այս երկու թերթերն են որ Թուրքիոյ մէջ զարգացողին և տարածեցին բարենորոգմանց գաղափարը, ժողովուրդին մէջ արթնացողին ազատութեան սէրը և ամենէն աւելի նպաստեցին Սահմանադրութեան հռչակման։

Մամուլի պատմութեան մէջ դժուար է գտնել աւելի փայլուն ապացոյց մը այն ազդեցութեան զոր մամուլը կրնայ ունենալ ժողովուրդի մը քաղաքական զարգացման վրայ։

Քէմալ պէյի թերթը՝ Իպրիք՝ Թուրք մամուլի տարեգրութեանց մէջ կ'հանդիսանայ իրր միակ օրինակը հրապարակագրական անվահերութեան, ինչպէս նաև հասարակութեան վրայ ներգործելի ազդեցութեան։ Միտհաթ փաշա, աւելի փորձառու, անոր վարիչ ոյժը եղաւ։ Բայց Քէմալ պէյն էր որ հայրենիքի համար իր զգացած բուռն սէրով, իր յանկուցիչ սճով, իր հեզնող բնաւորութեամբ՝ խլրատում առաջ բերաւ ժողովրդային զանգուածին մէջ։

Երբ Ապախու-Համիտ Սահմանադրութիւնը տապալեց և նորէն անձնական իշխանութիւն մը սկսաւ, Քէմալ պէյ յամառօրէն մաքառեցաւ վերածնող բանապետութեան դէմ և անմահ ոտանաւորներով հարուածեց բռնակալը և իր համախոհները։ Հակառակ ամէն տեսակ արգելքներու և հալածանքներու՝ իր ոտանաւորները բերնէ բերան ստորտելով կ'սրբախուէին այլապէս թուրք ցեղը՝ նորանոր ջանքեր փորձելու։

Ապախու-Համիտ երկար առէն վարանեցաւ ճակատ առ ճակատ կռուելու ժողովրդական բանաստեղծին դէմ։ Երբ ինքզինքը բաւական զօրաւոր զգաց, օր մը Պետական Խորհուրդին մէջ խի ձերբակալել տուաւ զայն՝ վերջնապէս աքսորելու համար։ Քէմալ պէյ բարկութեամբ տեղէն վեր ցատկեց և խորհրդոյ դահլիճը թնդացուց հրաշալի պատրաստաբանութեամբ մը որուն մէջ ուժգին և կորովի պարբերութիւններով կ'հարուածէր Ապախու-Համիտի սէժիմը։ Իր աքսորավայրէն, ուր շատ շուտով պիտի դառնէր իր մահը, աղղին կ'ուզէր իր ամենէն պերճախօս կոչերէն մին և իր կեանքի վերջին վայրկեանին խի կ'տարփողէր այն ազատութիւնը զոր ա'յնքան սիրած ու պաշտած էր։

Ապախու-Համիտի ջնջած կարեւոր լրագիրներու շարքին վրայ պէտք է աւելցնել Թաալիքի՛մի - Վազաի և Թեհնիսանը - Անվար։ Ա-

սոնցմէ առաջինը հիմնուած էր Սուլթան Մահմուտի ձեռքով: Ապտիւլ-Համիտ քանի մը անգամ խափանելէ և կրկին հրատարակութիւնը արտօնելէ յետոյ՝ վերջնական կերպով ջնջեց զայն՝ պատրուակ բռնելով յօդուածի մը հրատարակութիւնը որ՝ կրօնական տեսակէտով՝ ուղղակի յարձակում մըն էր իրեն դէմ: Իսկ երկրորդին հիմնադիրը և տնօրէնն էր Աղետպէքէնաթին, հին սերունդին ամենէն նշանաւոր օրագրողներէն մին որ սատարիկ հալածանքներ կրեց Ապտիւլ-Համիտի կողմէ: Այս թերթը «Երիտասարդ թուրքիոյ» հնազոյն օռնական էր որ՝ իր ժամանակին խիստ ազատական՝ ուժգնօրէն կը կռուէր իր գողափարներու պաշտպանութեան, ինչպէս նաև իր դոյութեան համար:

* * *

Այսպէս ուրեմն, երեսուն տարիէ ի վեր մամուլը գոյութիւն չունի այլ ևս թուրքիոյ մէջ: Իրաւ է թէ կան լրագիրներ, նոյնիսկ բաւական մեծ թիւով, բայց զրաքննութեան մկրատը այնպիսի անձիւսող եղանակաւ մը կ'յօշոտէ, կ'ծայրատէ զանոնք որ այլ ևս ո'ր և է զօրութիւն կամ ազդեցութիւն չունի: Եթէ ներքին է ըսել՝ անոնք որձառ լրագիրներ են, կամ տեղական երեսնը պահելու համար, ներքինիներ են պարզապէս: Մեր այս բացատրութիւնը թո՛ղ ծաղրանք մը չի նկատուի թուրք մամուլին ենթարկուած ախտին հանդէպ, ա՛խտ մը որուն վրայ տառջին ողբացողները իրենք թուրքերն են և զոր անկարող են դարմանել ո՛ր և է կերպով: Ստուգիւ ցաւալի է թուրք թերթերուն վիճակը: Ի հարկէ անոնք կ'նախընտրեն այս նուաստացած կեանքը ամբողջական մահացում մէն՝ այնպիսի համակերպող համբերութեամբ մը որով իրենց կորուզը ինքնին պիտի վերականգնանանայ այն օրը ուր զիրենք հալածող չար ոգին պիտի անհետի, և գրեթէ ամէնքն ալ այդ օրուան կ'ըստանն՝ այդ վերականգնութեան ապացոյցը տալու համար:

Կարելի է ըսել թէ Ապտիւլ-Ազիզի իշխանութեան վերջին տասը տարիներու միջոցին թուրք մամուլը ուրիշ ոչ մէկ ազգի մամուլէն վար չէր մնար իմացականութեան, ազատամտութեան և հորովի տեսակէտով: Անիկա կ'ապրէր 1865ին հրատարակուած կազմական օրէնքի մը ուէթիմին տակ որու համեմատ քաղաքական կամ վարչական նիւթերու վրայ զրոյ ամէն լրագիր պարտաւոր էր նախապէս արտօնութիւն ստանալ: Առ այս Բ. Դրան մէջ հաստատուած էր «Մամուլը զրասենեակ» մը որ օրէնքին տրամադրութիւնները ի գործ կ'դնէր, և Մամուլի միջոցաւ գործուած ամէն յանցանք կամ օրինազանցութիւն կ'ենթարկուէր ռաիկանական դատարաններուն:

Երկու տարի ետքը, Կրէտէի խռովութեանց միջոցին, Կառավարութիւնը վախճալով այն հակառակութենէն զոր «Երիտասարդ

Թուրքիոյ» օսեանները ցոյց կուտային Ալի և Պուտա փաշաներու քաղաքականութեան գէմ, կառավարական սկզբունքները հարուածող քանի մը յօդուածներ պատճառ բռնելով՝ որոշեց նախ ազգաբարեւ, յետոյ դադրեցնել կամ բռնութիւն խախտնել օրինական թերթերը:

Այս խտուրթիւնը բան մը չէր սակայն՝ բաղդատմամբ Նըլալզի մէջ դարբնուած արակօնեան օրէնքին՝ որով դրեթէ կ'ջնջուէր 1876ի Սահմանադրութեան 12րդ յօդուածը: Ա'լ ամուհետեւ մամուլին ուրիշ բան չի մնաց բաց միայն Բատիչահին յաւիտեակեան ներբողները երգելու իրաւունքը, և վա'յ աս լրագրին որ կ'յանդգնէ այս իրաւունքի սահմանէն դուրս նետել իր ոտքը:

Լրագրներու վրայ դրուած կանոնադրութիւնը կ'բաղկանայ 9 յօդուածներէ որ ահաւասիկ.

1.— Յաճախակի լուրեր տալ վեհապետին թանկագին առողջութեան, հունձքերու վիճակին, Թուրքիոյ մէջ վաճառականութեան և ճարտարարուեստի յառաջդիմութեան վրայ:

2.— Ձի հրատարակել ո'ր և է թերթօն որ՝ բարոյականի տեսակէտով՝ նախապէս արտօնուած չըլլայ Հանրային կրթութեան Վսեմ. Նախարարին կողմէ:

3.— Գրական կամ դիտական յօդուածները հրատարակել կարճ կերպով և թերթին մէկ թիւին մէջ միայն: Զգուշանալ «չարու նսիկիլ» կամ «չարունակութիւնը յաջորդով» բառերէն:

4.— Խնամով զգուշանալ պարսալ տողեր ձգելէ և կախման կէտերէ, որովհետեւ այս տեսակ բաներ սարսափեալ են թաքտութիւններու տեղի կուտան և մտքերու հանդարտութիւնը կ'վրդովեն:

5.— Ամենամեծ խնամով զգուշանալ անձնականութիւններէ, և եթէ ըսուի թէ այսինչ կամ այնինչ կուսակալը կամ կառավարիչը գողութեան, կաշառակերութեան կամ ուրիշ պարսաւելի գործով մը ամբաստանուած է, իրողութիւնը իբր չապացուցուած ցոյց տալ և խնամով ծածկել զայն:

6.— Բացարձակապէս արգիլուած է հրատարակել իշխանութեանց զեղծումներու վրայ զանգատող մասնաւոր խնդրագիրներ և նահանգային հասարակութեանց բողոքագիրներ:

7.— Ամեն պատմական և աշխարհագրական անուններու յիշատակութիւնը արգիլուած է, մէջը ըլլալով նաև «Հայաստան» բառը:

8.— Արգիլուած է մատնանիչ ընել օտար վեհապետներու գէմ եղած մահափորձերը՝ ի'նչ եղանակով ալ կատարուած ըլլան անոնք, արգիլուած է նաև հրատարակել օտար երկիրներու մէջ տեղի ունեցած գրգռիչ ցոյցերը, որովհետեւ լու չէ որ այս տեսակ անասորժ բաներ լսուին մեր օրինասպահ և հանդարտարարոյ ժողովուրդներուն մէջ:

9.— Արգիլուած է այս նոր կանոնադրութիւնը հրատարակել թերթերու մէջ, որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ չարամիտ մարդոց քրննադատութեանց կամ պատշաճ դիտողութեանց տեղի տայ այն:

[Շարունակելի]

Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԳ

ՀԱՆԼԵՊԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՁԵՌԱԳԻՐ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թիւ «3» մադաղաթեայ Աւետարանը

կազմ= Շաղանակագոյն կաշիով, տախտակով և կրկնակազմ:

Նիւթ= Մադաղաթ, մի քիչ կասկածագոյն և միադիծ:

Պահպանակ= Թանձր մադաղաթէ երկու թերթ բոլոր գրով Պօղոսի Առաք. յեփեսացւոց թղթէն մաս մը և մաս մը Վարք հաւանցէն:

Մեծութիւն= 23×18 :

Գիր= Միջին բոլոր գիր, սե թանաքով:

Դռուք. եւ տղ= Երկսիւնակ և 31:

Հանգանակ= Մաքուր սահուած:

Զարդագիր եւ գլխագիր= Ամէն գլուխների առաջին տողերը կարմիր թանաքով, և 4 Աւետարաններու առաջին գլուխներու սկզբնագրերը՝ հրեշտակ, վիշապ և թռչունով:

Բովանդակութիւն= 1-59 էջի առաջին կիսուն կը վերջանայ Մատթէի Աւետարանը՝ հետեւեալ յաւելուածով. = Աւետարան ըստ Մատթէոսի. Մատթէոս Աւետարանիչ 'ի կողմանէ Փրկչին մերոյ ականատես եղեալ սքանչելեաց Տեառն և վարդապետութեան որով և զՀոգին Սուրբ ընկալաւ 'ի վերնատունն յետ է ամի համբառնալոյ Փրկչին մերոյ գրեաց զիւր Աւետարանն է ինչ որ յերու. տալեմ եւ է ինչ որ 'ի քոչաւ, եւ է ինչ որ 'ի պարբեւս եւ 'ի պար. նրս եւ յանկոխ քաղաքի կասարեաց եկեղեցոց բարբառովն եւ գրով նորին և բովանդակեաց թիւս յԾԵ. և Աւետարանս զխաւորս կԺ. և վկայութիւնս ի. Դ. և տունս ՍՈ: 59 էջի երկրորդ կէտէն Մարկոսը կսկսի և մինչև 95 էջ կը լրանայ, 96 էջին հետեւեալ յաւելուածը ունի. = Մարկոս Աւետարանիչ աշակերտեալ Պետրոսի որ գրեաց զԱւետարանն 'ի բերանոյ Պետրոսի զինի ԵԺ ամի 'ի վերանալոյ Փրկչին մերոյ զաղմատ գրով, որ յետոյ Աղէքսանդրացոց քարտղեցաւ Եփրացեոց բարբառովն, և բովանդակեաց յինքն թիւս ՄԼԴ. և Աւետարանս զխաւորս ԾԵ. տունս ՌՈ: 96էն կսկսի Դուկասու Աւետ. և կը վերջանայ 157ին. 158ի առաջին կիսուն յաւելուածը. = Դուկաս Աւետարանիչ աշակերտեալ Պաւղոսի առաքելոյ 'ի հռոմ քաղաքի յետ 20 ամի վերանալոյ Տեառն գրեաց զիւր Աւետարանս Հռոմայեցոց բարբառովն և բովանդակեաց յինքն թիւս ՅԽԲ. և Աւետարանս զլիաւորս ՀԱ. վկայութիւնս ԲԺԱՆ տունս ՍՊ: 158էն Յովհաննունը կսկսի կը վերջանայ 203ի կիսուն հետեւեալ յաւելուածով. = Յոհանէս Աւետարանիչ գրեաց զիւր Աւետարան ԾԲ. ամի վերանալոյ Փրկչին Յունական բարբառով և վիստս քաղաքի և բովանդակեաց յինքն թիւս ՄԼԲ. և Աւետարանս զլիաւորս ԺԷ. վկայութիւնս ԲԺ. տունս ՍՅ. միանգամայն

տունքս Աւետարանին ՌՃԾԲ: 204 էջին վրայի դանուղ Յիշատակարանը սուր զործիքով մը քերուած է անանկ որ տեղ տեղ մագաղաթը ծակծկուած է. այս ձեռագիր մագաղաթը այժմու գծաւոր թուղթերուն պէս միագլիճ դժուած է անորոշ և ոչ մինչև լուսանցքերի վերջը. թերթերէն 7 թերթ միրառով կտրուած է բլրորովին. հաւանական է որ եկեղեցին երբ յարանուանութեան մը ձեռքն անցաւ՝ դրքերու Յիշատակարաններն ալ սաստկութեան մը բովբէն անցան, ինչ որ ամեն ձեռագրի Յիշատակարաններու մէջ գրուած Ս. Աստուածածին եկեղեցի բառերը հաւասարապէս քերուած են, ոմանք անոնք թեւռնելի, ոմանք ալ դժուարաւ ընթեռնելի թիւ « 4 » Աւետարան

Կազմ = Շաբանակագոյն կաշիով, տախտակով և խաչադարդ, պահպանակները երկերկու թերթ թանձր մագաղաթէ և երկաթադիր գրով:

Նիւթ = Մագաղաթ մաքուր տեւակէն:

Մեծութիւն = 25×17 :

Գիր = Բոլորագիր լաւ գրուած, սև թանաք:

Իրութիւն = Երկսիւնակ:

Հանգանակ = Մաքուր պահուած:

Խորակ = Թուով 10. ասոնց 4ը նախագրութեան և 6ը համաձայնական տախտակներու յատկացեալ, ոսկեղօծ, կարմրաներկ և կապտագոյն եղերապատկերներով, և Աւետարանիչներու փոքրագիր պատկերներովը ձախանները զարդարուած, նուրբ ու հիանալի ձաղիկներու մէջ առնուած և վրաները թաշտններու երեւմաներովը լի:

Պաշկերներ = 4 Աւետարանիչներունը միայն:

Լուսանցազարդ = Նկարներ ծաղիկներու, այնչափ հիանալի ու գունաւառ կապոյտով, կարմիրով, վարդով ու ոսկիով դժուած ըստանշելիօրէն և խաչադարդ:

Զարդադիր և գլխադիր = 4 Աւետարաններուն սկզբնատառերը մարդ, վիշապ, և թռչնակերպ ու ծաղկեղջիր ոսկեղօծ, ոսկեգիր համակ առաջին տողերը, ամբողջ կարմիր Բ. Գ. տողերը և բոլոր զլխադիրները:

Ժամանակ գրչութեան = 12.

Տեղ եւ գրիչ = Կեսորիայի-Կապուղովկիոյ — Աղեւիա գիւղը, և Ներսէս Երէց գրող:

Գրիկն Տերը = Յոհաննէս կաթողիկոս:

Տեղեկութիւններ = Պատկերներ, խորաններ, թաշտն ու թռչնադրեր, վիշապ ու վիշապադրեր, հրեշտակ ու հրեշտակադրեր, ծաղիկներ ու ծաղկեղջիւր, խաչեր ոսկիով թրծուն են և զեղերովն են, ծաղիկներու թերթերն սքանչելիօրէն վրձնուած են այնչափ նուրբ որ կը խառնուի թէ իրական են, վառ ու բոսոր գոյներ դաբերու ծաղցոցին մէջ աւելի փայլեր են և կարծես երէկ աճեր են

անխառնում ու անթարչում։ Մեծ աշխատութեան վաստակ, և համբերութեան պատու, պատկերներու մէջ մի քանի աւելի դժուածներ կան, որոնք շատերուն մէջ չըկան, երկար սխնեհրու վրայ չէնք մը աթոռ ծոպաւոր սփռոցով մը, վրան մկրատ, զմեծի, փոքրիկ տուփ, բարձ, ձուկ, ձուկին ազիին վրայ բացուած գիրք, մէկին վրայ փոխանակ ձուկի Կ գրի ձեով երեք աւարկաներ իրարու վրայ ագուցուած և ստոր վրայ գիրք մը, Յօհաննէս տղայի ձեով և ալեփառ ծեր մը զանի կօրհնէ։ Այս Աւետարանին պատկերներուն ու զարդադրերու զեզեցկութիւնը, նրբութիւնը ու անաշխարհութիւնը նկարագրել չէ կարելի։

Բովանդակութիւնը = Աւետարան ըստ Յօհաննու = մանր կարմիր գրով Փառք փրկչին, Յիշատակգրչին ԱՅ. ողորմի ստացուողին, երանի է քո բոլոր բերանով կարգացողին։

Յիշատակագրութիւն = Փառք և դահլիճիւն և երկրպագութիւն պատկերի և երկրպագելի զուգահաւասար Սուրբ Երրորդութեան հաւր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ յաւիտեանս յաւիտենոց ամէն։ Արդ չինեցաւ մագաղաթ սորա զրեցաւ և ծագկեցաւ Աստուածաբաշխ Սուրբ Աւետարանս Քրիստոսի ձեռամբ բաղմամբ և փցուն անիմաստ և մեղաւոր գրչի Ներսիսի Սուա անուն երէց ի թվականիս հայոց ԶԿ. ի գաւառս Կեսարեայ Կապադովկացւոյ ի զեաւղս որ կոչի սպիւրիա ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածին և Սուրբ Թէոդորոսի զինուորին։ Արդ աղաչեմ դամենեսեան որք հանդիպիք ամայ տեսանելով կամ աւերնակելով, Յիշեցէք ի Քրիստոս զմեղապարտ քրիչս զՆերսէս, և զստացողս սորա զՅօհաննէս Կաթողիկոսն և զուսուցիչն իմ զՅովհաննէս Նաղաշն և զհայրն իմ զՅօհաննէս Քահանան, և զմայրն իմ զՏովլաթն և զեղբայրքս իմ զԱստուածատուր Եպսկ. և զՔարմանն և զհայրապետն և զգեաւորոյս որդիքս իմ, և զամ. արեան մերձաւորքս իմ զկենդանիս և զհանգուցեալսն։ Դարձեալ Յիշեալիք զգժողս զՆերսէս և զըստացողս զՅօհաննէս Կթղկս. որ ըստացօ զսա 'ի հալալ արգեանց իւրեանց Յիշատակ անշնջելի և ես Յիշատակ անձին իւրոյ և ծնաւոցս իւրոց, զոր ԱՅ. վայելում տացէ նմո ընդ երկեան ուտուրս ամեն։ Արդ աղաչեմք զՁեզ ով սքք. հայրք և եղբարք որ խնամով պահէք զսր. աւետարանս Ք. ի մոմէ ի ձիթէ և յամ. փնտու և պահէք ի Յեկեղեցի և կարգայք և Յիշէք և Յիշատակ առնէք զժողից և ըստացողաց և ամ. արեան մերձաւորաց մերոց, ողորմի ասելով. կամ հայր մեր յերկինս. նոյնպէս և Ձեզ պարգևեացէ զերկնից արքայութիւնն ի Քս. և Քս. ի փառք Յաւիտեանս ամեն. 'ի թվականիս հայոց Զ. Զ. Ե.։

Աւետարանս զրաւական էր ԺԵ. Քրոյ. վր. Ե՛ս Յովանէս Կթղկոս, տուի և աղաչեցի և եղի Յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց հոգւոյն 'ի քաղաքն հողապ 'ի դուռն սր. ամածին. (այս Աժաժինը, աւրուած) քեզ յայտնի. և սր. քառասնիցն Ով որ հանէ կամ զրաւէ կամ ծախէ զՅուդայի և զԿայենի և զխաչահանողացն զմասն ընկալցի, և խնամով պահաւդքն աւրհնեն յԱյ. և յամ. սրբոց 'ի մէնջ ամէն։

Դրձլ. յիշեալիք 'ի որ. աղաւթս ձեր պառաջնորդ քաղաքիս զԽաչատուր Եպն. և մի տէր ողորմայի արժան արարէք. և ԱՅ. զՁեզ յիշէ ի յիւր արքայութիւնն ամեն։

(Շարունակելի)

Պ. ՎՐԳ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

= 1506

ԱՌԱՋԱՐԿՍ

ԹՈՇԻԿԵԱՆԻՆ

Վերջընթեր Ա. Մամլոյ մէջ ըսած էի 1) Եպիփանը ես չեմ. 2) Մածկանունն տակ սլահուըտած անհատական զգացումներ չեմ վերաւորեր:

257 թիւ «Արշալոյս»ի մէջ տուած ին պարագան կ'ընդունիք, հա. կառակ սակայն անկէ առաջ բոլոր հետաքրքիրներուն զիս իրր Ե. պիփան ներկայացնելուդ. Գալոյ կրկնորդ պարագային, ո'չ թէ միայն առոր ճշմարտութիւնը չէք հաստատած այլ ընդհակառակը ինծի վերագրել ուզած էք կարգ մը անխմատ ունեւներ:

Կ'առաջարկեմ. 1) ցոյց տալ յօդուած մը զոր ծածկանունով մը ստորագրած և անով անհատական զգացումներ վիրաւորած ըլլամ և կամ ընդունիլ թէ սխալած էք:

2) Ի պատասխանի ձեր յիշեալ հրատարակութեան ընդունիլ ինձմէ յօդուած մը և զետեղել ձեր թերթին մէջ և կամ յետոս կոչել նոյն յօդուածին մէջ երեւոյզ ձեր փողոցային արտադրութիւնները:

Եթէ մինչև յառաջիկայ շաբաթ օր գոհացում չը տաք պահանջիս, պիտի ներեմ ինքզինքիս դիմել օրինական միջոցի:

Յ. ՏԵՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԵՕԹՆԵԿԻ ԼՈՒՐԵՐ

ՎԱՆԻ Վարդգայ Կրթարանի յիմնադէտ Գորեկեանը պիտի կատարուի յառաջիկայ Սեպտեմ. 13/26ին, հրաւել կը կարդանք մասնակցիլ սոյն հաստատութեան Գորեկեանին՝ բարոյական և նիւթական աշակցութեամբ: Հասցէ՝ Վարդգայ Գորեկեանի Գանձնախումբ, Հայոց Առաջնորդարան՝ Վան:

ՄԵԿԵՈՒՄ

ԱՆՅԵԱԼ շարձ օր քաղաքէս անցաւ դէպի Եւրոպա Տօթ. Արթինեան, որ ծանօթ գէմբ մ'է հայ գրականութեան

մէջ իր բուսաբանական բաւարանով և գիտական յօդուածներով:

ՆՈՒՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՔ

Ա.Զ.Գ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Վահան Գ. Փափագեանի՝ Սյրի Տիկին Վարդուհի Ճշմարտախօսեանի մահուն տուիլ փախան ծաղիկեղակի 1 մէծիտ, Յակոբ Մանուկեանէ 2 Թիթեղ բարիւղ, Տիկին Մարի Ս. Իփլիքեանէ 2 սագ, Թաղապետութեան կողմէ 25 օխ, հաց, Հմայեակ Քէչեհեանէ 15 հատ հաց կէս օխանոց՝ իր հանգուցեալ բրօշ Պայծառի հոգւոյն համար:

Խմբագիր-Տնօրէն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ, ՈՐԴԻ * Տպագրութիւն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ, ՈՐԴԻ

BANQUE D'ORIENT

ՊԱՆԻՔ ՏՕՐԻԱՆ

Հաստատուած Բունաստանի Ազգ. և Տըչլանտի Ազգ. գրաւատան կողմէ

Դրամադուլիս ամբողջութեամբ գրուած ֆրանք 10,000,000

Կեդրոնատեղի ԱԹԵՆՔ

Մասնաճիւղ Կ. Պոլսո, Իզմիր, Սիւանիկ, Ալեքսանդրիա, և Գահիր

Գործակալութիւն Ի Համպուրկ

Պանք տ'Օրիան գրաւատունի ամէն տեսակ գործողութիւններ կ'ընէ, ինչպս՝ զանձում և զեղջում Առևտրական թղթերու, Հեռադրական վրձարմունք, առուծախ փոխգրերու և գրամներու, Աշխարհի զլիսաւոքաղաքներու վրայ կուտայ վարկերու բացման զրեբ, առուծախ ամենէ ահաակէ արժթուղթերու, բացում ընթացիկ հաշիւներու, գրաւ արժէթուղթերու և ապրանքներու վրայ են. ևն:

Ա Ի Ա Ն Գ Ն Ե Ր

Պանք Տ'Օրիան կ'ընդունի գրամի Աւանդներ հետեւեալ սակերով

1 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	3	ամսուան	աւանդի	մը	Հառար
2 $\frac{0}{0}$	6	»	»	»	»
3 $\frac{0}{0}$	4	տարւան	»	»	»
3 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	2	»	»	»	»
4 $\frac{0}{0}$	3	»	»	»	»

Բարեկործական Հաստատութիւններու աւանդներն վերեւի սակերէն $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$ առաւելութիւն մը կ'ընդունին:

Ի տես վճարելի աւանդներուն համար՝ միակ աճի մը կողմէ և 100 Օսմ, ոսկիէ ոչ աւելի, Պանք տ'Օրիան տարեկան $2 \frac{1}{2}$ տոկոս մը կ'ըյատկացնէ:

Պանք տ'Օրիան Հառարակութեան արամադրութեան տակ զրած է, թոնշան վարձքի մը փոխարէն իր Հաստատութեան մէջ գտնուած գրաւ մարկներն, հոն գրամ և արժքաւոր առարկաներ սլահելու համար:

THE GRESHAM

“ԿՐԷՇԱՄ”

ԿԵԱՆՔԻ ԱՆՎԼԻԱԿԱՆ ԱՊԱՅՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ԼՈՆՏՈՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ 1848ԻՆ

Գոյ/ Ընկերութեան	Ա. Ո.	9014,552
Տարեկան հասոյք	» »	1,438,659
Վճարուած գումարներ	» »	20,474,666

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ ԼՈՆՏՈՆ

Ընկերութեան Ազատագրական ընդհանուր կանոններու մէջ նաւանդ 24 թղ. յօդուածը խիստ ուշադրաւ ըլլալով կ'ներկայենք, թով «Ընկերութեանը կ'ընդունի Օսմանեան զատարաններու վճաններն ո'ւ է և տարբերութեանց առջեւ:

Աւելի ընդարձակ տեղեկութեանց համար դիմել ընդհանուր գործակալներու:

ՇԱՐԼ ՈՒԻԹՕԼ և Ընկ.
C. WHITTAL & CO

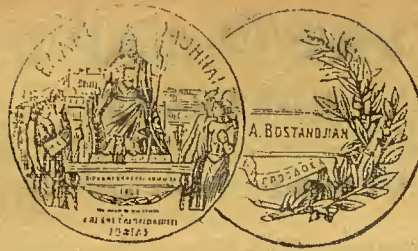
ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ “Ա. ՄԱՍԼՈՅ”

ՏԱՐԵԿԱՆ	50 թղ.	12 Ժր.
ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	25 »	6 »
ՀԱՏԸ	40 փարս	
Հասցէ՝		

م. ماموريان مخدومی — از میر

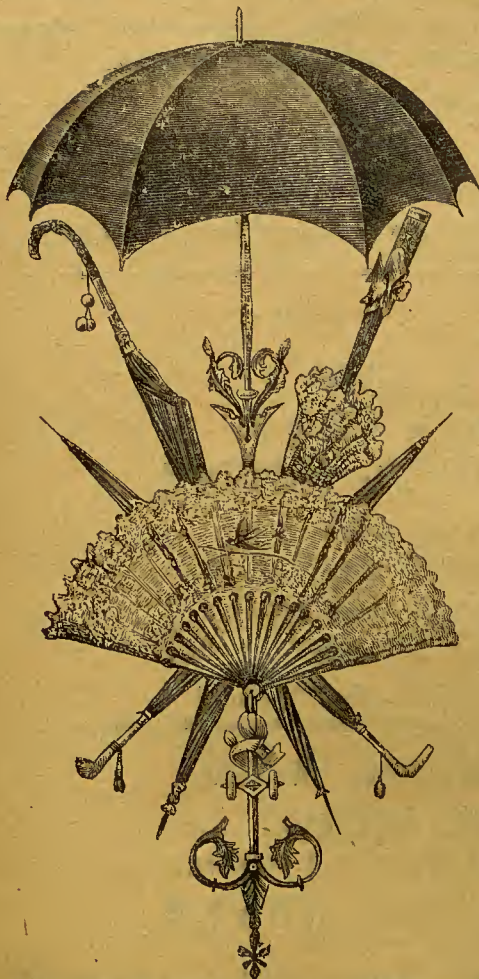
«آرەولیان مامول غزنهسی صاحب امتیاز و مدیر مسئول»

M. Mamourian Fils — Smyrne

Médaille d'Or de l'Exposition d'Athènes 1903

ՀՈՎԱՆՈՑՆԵՐ ԵՎ ԱՄՈՒՆ ԱՌԹԻԻ ԵՔԼԵՐ

Գաւառի գնացներուն հաւար

ցոյցադրած է կանանց հա-
մար, զոյնըզոյն, զիմացկուն
ու ճաշակաւու հովանոցներու
հիանալի զանազանութիւն մը,
հովանոցներ՝ որոնց շքեղու-
թիւնը ու կատարելութիւնը
ԿԸ ԳՆԵՐԱԶԱՆՑՆԸ նոյն իսկ
ԵՐՈՊԱՅԱՆ ՄԷՋ ՊԱՏՐԱՍ-
ՏՈՒԱԾՆԵՐԸ:

ԵՎԻՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ՏԵՍՆԵԼՈՒ

ու յատհ եղիք թէ նոյն իսկ
ձեր ամենէն զժուարահանները
պիտի գոհանան ամէն տեսա-
կէաներով, — Նրբութիւն,
Նորութիւն, Աժնութիւն,

ԵՔԼԵՐԻ

ձօտ պիտի գտնէք նոյնպէս,
Հովահարներ որոնք զեռ վեր-
ջերս ստացած է, Պայուսակ-
ներ, Հեռադիտակներ, Զեռքի
կողովներ, Գաւազաններ, զար-
դարանքի առարկաներ են. են.

«ԵՔԼԵՐ»-ին հասցէն՝

ՅԱԿՈԲ ՊՈՍԹԱՆՃԵԱՆ
ՇԻՂԼԵՆԻՔ Փողոց — Ի. Զ. ՄԻՐ

ՆՈՐԲ-ՅԷՐՆ

(NORTHERN)

ՀՐԴԵՀԻՆԻ ԿԵԱՆՔԻ ԱՊՍՆՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Իզմիրի Գործակալութիւն հաստատուած 1864էն ի վեր

Դրամադրուի Ընկերութեան Լ. Ս. 3,000,000

Տարեկան Հասոյթ » » 1,600,000

Պահեստի զումար » » 6,673,000

Ընկերութիւնն նպատաւոր պայմաններով կապահովարէ անշարժ կալուածներ, գործարաններ, ամեն աեսակ ապրանքներ ևն. ևն.

Տեղեկութեանց համար դիմիչ առ

ՃԷՅՍՍ ՀԱԹԳԷՆՍՕՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՈՐԾԱԿԱՆ ԻԶՄԻՐԻ ԵՒ ՓՈՐՔ ԱՍԻՈՑ

Ֆրանկաց քաղ, Բաւսաժ Սթուրցուռնէկեր

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

Մ. Յ. ԽՏՇԵԱՆԻ

ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ

ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐԸ

Անուն գրիմ

ԱՌԱՋԻՆ ՊՐԱԿԸ

ԱՐՐՈՒՆԱԿ ՎԷՊ ՄԸ

ԴԻՆ ՅՅՂԻՇ.

Կեդրոնաւեղի Մամուրեան Դրասուն

Ա.ՃԱՊԱՐԵՑԻՔ ԳՆԵԼ

ԴՈՒՐԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՏՈՐԸ

“ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ՍՐԻՆԳ,”

Որոչ Հասոյքիմ կեսը յաւկացուած է հայաստանի
սովերոց. Դիմ Տ դրուշ:

GRANDS MAGASINS

DE LA RUE FRANQUE — SMYRNE

P. XENOPOULO & C.

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆՔ ՓՐԱՆԿԱՑ ԹԱՂԻ
Բ. ՔՍԷՆՕՔՈՒԼՕ և ԸՆԿ.

ՀԱՅՍ ՏԵՍԱՆ

Մ. ՄԱՍՈՒՐԵԱՆԻ

ՄԵԻ ԼԵՌԻՆ ՄԱՐԴԸ

Ամբողջ գործը 384 էջերով

ԳԻՆ. — Իզմիրի համար 7 Դրոշ

Դաշառ. » 8 » կամ Ֆր. 1.75

Առանց փոխաժեյրդի որկերու եղած շանձնաւարուքիւնք
նկատի չեն առնուիր: Մեծաքանակ գնողներու 20% զեղջ:
10 օրինակ գնողներու 11 հաս կ'որկուի.

Ա. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ ԸՆԿ.

ՓՈՒԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿ.

Քարտի «Մըսթը Օթէլի»-ի անցքին մէջ — ԻԶՄԻՐ

Ճամբորդներու փոխադրութեան համար մաքուր և հանգըս-
տաւետ նաւակներ, կրթեալ և վստահելի նաւավարներու մեջոցաւ:

Ամեն տեղի համար ապրանքներու և աւանդներու անմիջական
փոխադրութիւն, խիստ նպաստաւոր պայմաններով:

Ուղևորներու համար քաղքիս հանդամանքին ծանօթ պատուա-
ւոր առաջնորդներ (guide):

Զեղչեալ գինով շոգենաւի տոմսեր մասնաւորաբար Ամերիկայի
համար, կերակուրը Ընկ. է ըլլալու պայմանաւ՝ Իզմիրէ մինչև Նիւ-
Եօրք ՄԻ ՄԻԱՅՆ 6 ՈՍԿԻ:

Յանձնարարութիւն ամեն տեսակ ապրանաջ:

Վայելչատէր Կիները

ՈՐՈՆՔ ԿՈՒՋԵՆ ՊԱՀՊԱՆԵՆ

ՈՐԵՆՑ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆԸ

ՊԵՏՔ Է ԱՄԵՆ ՕՐ ԳՈՐԾԱԾԵՆ

ՇԶՄԱՐԺՑ

ՔՐԷՄ ՍԻՄՈՆԸ

ԿԼԻՍԷՐԻՆՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ

ՈՒՏԱԴՐՈՒԹԵԱՄԸ ԿԱՐԴԱԼ ՇԵՏԵԿԱԼ ՏՈՂԵՐԸ

ԵՆՈՋ ՄԸ ԳՈՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆԸ Կատարեալ չըլլար՝ առանց գոյնի մաքրու-
թեան, Բոլոր այն տիկիները որոնք հոգը ունին այս Սանկագին ճիւղերը անկո-
րուստ պահելու, պէտք է թացարձակապէս մերժեն գործածութիւնը այն ամանապին
արտադրութիւններուն որոնք շոնդալից ունենանքով ծախու կ'հանուին Գործածուած
նախնական նիւթերուն ստորին տեսակէ ըլլալն է որ ներքին կ'ընէ արդեան
ածան ծախել զանոնք, Այս պատճառաւ նուազ ստորին տեսակները պատրաստուած
են մեղրամոմով կամ օճառով, որոնք օդին մէջ կ'չորնան, և միւս տեսակները, առե-
ն փտանգաւոր մօրձին համար, կ'պարունակեն այն տեսակ ճարպեր որոնք կ'ծծոնին
և քիչ առեւնէն առաջ կ'բերին անդարմանելի կարմրութիւններ և խորշոմներ:

Միայն ՔՐԷՄ ՍԻՄՈՆԸ հնարուած 1860ին, զուտ Նշայի Կլիսէթօյէտի բաղադ-
րուած՝ առանց ո՛ր և է նիւթի իրապէս առողջապահական արտադրութիւն մըն է.
բովանդակ աշխարհի մէջ բոլոր վայելչատէր կիներէն ընդունուած է և նոյն իսկ
իւր անհուն յաջողութեան պատճառաւ է որ բազմաթիւ կեղծ նմանութիւններ երե-
ւան կ'ելլեն ամէն օր:

1900ի Տիեզերական Արուեստահանգէսին մէջ արժանացած է Ոսկի Միւսալի,
ի հարկէ ՔՐԷՄ ՍԻՄՈՆի գինը աւելի բարձր է կեղծ պատրաստութիւններու
գինէն և ասոր պատճառը իսկապէս իր նախնական նիւթերուն աղնիւ տեսակէ ըլլալն
է, որովհետեւ բոլոր ծախողները կ'խոստովանին Զէ հակառակ տնոր համեմատաբար
բարձր գնոյն՝ նուազ կ'շահին նմանորինակ ուրիշ տեսակներու վրայ:

Բնաւ մի վարանիք ուրեմն պահանջել ճշմարիտ ՔՐԷՄ Սիմոնը, յիշտ լաւ ու
շաղրութիւն ընելով վերին վաճառանիշին և յաւէտ երիտասարդ ու ծառք պիտի
նաք, մինչդեռ ձեր դրացուհիները պիտի պառաւանձնացնելով իրենց սխալ խնայա-
բերութեան վրայ: